

Terényi János

A „stratégiai autonómia” és a „stratégiai befolyásgyakorlás” határán. India külpolitikája a globális átrendeződések korában

Magyarország korábbi (2011–2014) indiai nagykövete személyes tapasztalatai és közvetlen benyomásai alapján formál szakértői véleményt napjaink Indiája geopolitikai jelentőségének, bel- és külpolitikai tradícióinak, biztonságpolitikai kényszereinek és nagyhatalmi lehetőségeinek eleyéről. E roppant összetett viszonyrendszert az ország regionális környezetében és a globális hatalmakkal kapcsolatban meghatározott stratégia kontextusában vizsgálja, arra a kérdésre keresve választ, hogy az indiai külpolitika alapfilozófiáját jelentő egyensúlypolitika hogyan változhat az előttünk álló dinamikus átalakulásokat sejtető korszakban.

Dilemmák

„India punches below its weight” – India a valós súlyánál kevesebbet nyom a latban.¹ John Elliott ázsiai kérdésekre szakosodott brit újságíró, a *Financial Times* volt újdélhi tudósítója ezzel a provokatív kijelentéssel nyitja 2014 elején – azaz még a parlamenti választásokat és az újdélhi kormányváltást megelőzően – megjelent *Implosion: India's Tryst with Reality* című könyvét. Demográfiai súlya, gazdasági adottságai, katonai kapacitásai, lenyűgöző kulturális öröksége és civilizációs kisugárzása ellenére India – belső közvéleményének és külföldi barátainak várakozásai ellenére – mindeddig nem volt képes úgy élni ígéretes potenciáljával, hogy az ország végre tartósan elfoglalja az őt megillető helyet a világgazdaság és a nemzetközi politika legbefolyásosabb, a 21. század trendjeinek meghatározásában érdemileg közreműködni hivatott szereplőinek megszűkebb körében. Pedig az erre vonatkozó jóvendölésekben, ígéretekben, elvárásokban és illúziókban nincs és nem is volt hiány; 1,2 milliárdos lakosságával India a Föld második legnépesebb állama, nemzeti összterméke (vásárlóerő-paritáson számolva) 4,99 ezer milliárd USD, amivel a világ 4. legnagyobb összteljesítményű gazdaságává emelkedett.² Az indiai hadsereg a világ harmadik (tartalékosokkal a második) legnagyobb létszámú hadereje. India nukleáris hatalom, s státuszát – a nemzetközi non-preliferációs rezsím történetében első ízben alkalmazott kivételként – úgy sikerült elismertetnie, hogy az atomsorompó-szerződés aláírását megtagadó, azt „nukleáris apartheidként” elvető államként katonai célú atomprogramja kívül esett az atomsorompó-egyezmény (*Non-Proliferation Treaty* – NPT) keretein.

A független India fejlődésében és nemzetközi presztízsének alakulásában felívelő időszakok és az azokat rendre követő, bel- és külföldön csalódást keltő hullámvölgyek vál-

1 CIA World Factbook. *cia.gov*, 2014.

2 Sharma, Rushir: *Breakout Nations – In Search of the Next Economic Miracles*. Penguin Group, 2012.

takoztak. A nehri India rendkívüli tekintélyét a függetlenségi küzdelem morális töltete és a hidegháború éveiben az a széles körű, az akkori gazdasági és katonai potenciálját jóval meghaladó diplomáciai mozgásteret biztosító szerepe adta, melyet az el nem kötelezett mozgalomban játszott. Az 1950-es években méltán élvezett nemzetközi tekintélye a későbbiekben valamelyest megcsappant, ami a külső hatásoktól elzárkózó, bürokratikus irányítású gazdaság lassú fejlődéséből és modernizációs elmaradásából („hindu növekedési ütem”), az 1962-es háborúban Kínától elszenvedett megalázó vereségből, majd pedig – az 1971-ben megkötött indiai–szovjet barátsági és együttműködési szerződés kapcsán – az ország el nem kötelezettségi irányvonalának egyensúlyvesztéséből táplálkozott. Az 1990-es évek elejétől kibontakozódott reformok új minőségű és gyorsaságú növekedési pályára állították India gazdaságát, amely 2000 és 2010 között már éves átlagban 7%-os ütemben bővült, az évtized végére pedig növekedése megközelítette a 10%-ot. India külső imázsában a globálisan hódító IT-cégek látványos helyre kerültek, indiai nagyvállalatok sora kezdett dinamikus nemzetközi terjeszkedésbe, az „indiai multik” bekerültek a világ-gazdaság fősodrába. Ez az időszak szülte mindazokat a – belföldön önáltatásnak, külföldön elemzői tévedésnek bizonyult – jóvendöléseket, amelyek Indiát Kínával helyezték egy kategóriába („Chindia”), s amelyek a 21. századot egyenesen India évszázadaként harangozták be. E korszak optimizmusát Vadzspaji (Vajpayee) kormányának 2004. évi választási kampányjelszava („India Shining”) érzékelteti, csalóka életérzését pedig Shobhaa Dé bestseller író 2008-ban írt könyvének már a címe is (*Superstar India: From Incredible to Unstoppable*³) sugallja. Az elmúlt évtized második felében, a Kongresszus Párt vezette kormánykoalíció első hivatali ciklusa idején India – feltörekvő gazdasági nagyhatalomként, potenciális világpolitikai tényezőként – nemzetközi tekintélyének és partneri keresettségének zenitjére érkezett.

India fejlődési pályájának hullámmása – valamint az azt kísérő hangulati kilengések – pregnánsan mutatják az éppen adott növekedési adatokra, rövid távú tendenciákra építő, mechanikus és egydimenziós extrapolálás elemzői kockázatait, amelyek súlyos üzleti és politikai tévedéseket eredményezhetnek. 2010-et követően India gazdasága lelassult, az évtized közepére növekedési üteme évi 5% alá esett. Mint azt Rushir Sharma, a Morgan Stanley Investment Management feltörekvő piacokkal foglalkozó igazgatója kimutatta, az önbizalom idő előtti túlcserélődése ellenére India sem mentes „a gazdaság gravitációs erejének alaptörvényei” alól.⁴ Minél magasabb egy ország egy főre jutó nemzeti jövedelme, annál nehezebb százalékos értékben vett magas növekedést produkálnia, hiszen abszolút értékben ez egyre több új hozzáadott érték előállítását tenné évről évre szükségessé. Sharma 4 ezer dolláros szinten állapítja meg azt a sorompót, ahol az úgynevezett „middle-income trap” működésbe lép, rámutatva, hogy India éppen erre az időszakra jutott el (vásárlóerő-paritáson számolva) ehhez a küszöbértékhez. Bár Indiát csak többéves fáziskéséssel érte el a 2007-ben kezdődött világgazdasági és pénzügyi válság hatása, a gyors növekedés megállíthatatlanságának – és főként endogén jellegének – hitében sem az indiai politika, sem az üzleti élet, sem pedig a társadalom nem voltak felkészülve a dekonjunkcióra beköszöntére. „India pillanata” érzékcsalódásnak (a hinduizmusból stílszerűen kölcsönzött

3 Dé, Shobhaa: *Superstar India: From Incredible to Unstoppable*. Penguin Books, 2009.

4 Sharma, Rushir: i. m.

kifejezéssel élve: „májá”-nak) bizonyult. A ködfátyol eloszlását követően éles kontúrokkal kerültek előtérbe az indiai fejlődés belső ellentmondásai (a mindennapi életet átszövő, legfelsőbb szintű összefonódásokban is jelentkező korrupció, az „urambátyám-kapitalizmus” súlyosan torzító hatása, a nehézkes bürokrácia, az infrastruktúra elmaradottsága, a környezetszennyeződés elképesztő mértéke, a gazdasági növekedés eredményeinek szélsőségesen egyenlőtlen társadalmi megoszlása, az indiai demokrácia minőségének populizmusba torkolló romlása). Mindezen tényezők együttesen aláásták Manmohan Szing (Singh) kormánya és a Kongresszus Párt társadalmi hitelét, valamint erodálták az ország külső tekintélyét és elbizonytalanították az indiai külpolitikát.

Történt mindez annak ellenére, hogy a 21. század első évtizede kedvező feltételeket kínált India stratégiai felértékelődéséhez: a hidegháború utáni globális status quo látványosan átalakult, módosult az egyes nagyhatalmi szereplők közötti erőssorrend, valamint a szövetségi és partneri viszonyok érdekkörnyezete. A hazai háttér dinamizmusa mind Ázsiában, mind a globális szinten új minőségű státuszt és presztízst kölcsönzött az indiai diplomáciának. Ám a (korlátozott) globális ambíciókat deklaráló indiai külpolitika csak fokozatosan és részlegesen volt képes felnőni a potenciális nagyhatalmi státusszal járó nemzetközi elvárásokhoz. Tényleges teljesítménye és hatása elmaradt saját ambícióitól és a konkrét lépéseit gyakran túlszárnyaló ívű retorikájától. Ennek az ellentmondásnak adtak hangot Zbigniew Brzezinski 2012-ben írt figyelmeztető sorai, amelyekben összeveti India nagyhatalmi státuszának ígéretét a globális szerepvállalás valóra váltását késleltető belső és regionális tehertételekkel (a vallási, nyelvi és etnikai diverzitás kezelésének nehézségei, a humán fejlődési mutatók alacsony átlaga, akut társadalmi egyenlőtlenségek és az azokból következő feszültségek, elmaradott infrastruktúra, a Pakisztánnal fennálló konfliktusból fakadó bizonytalansági tényezők). „India politikai elitjét a nagyobb globális befolyás megszerzésének igényén és az ország regionális primátusába vetett hitén alapuló, ambiciózus stratégiai vízió motiválja... Az a nézet, miszerint India nemcsak Kína riválisa, hanem már a világ szuperhatalmainak egyike, híján van a józan realizmusnak.”⁵

A 2014 tavaszán tartott általános parlamenti választások eredményeképpen három évtized óta először fordult elő, hogy a győztes, a központi hatalomba tíz év után visszatért BJP (Bharatiya Janata Party – Indiai Néppárt) abszolút többséget szerzett az indiai törvényhozás alsóházában, ami meggyőző politikai mandátumot adott és társadalmi legitimitációt kölcsönzött Narendra Modi miniszterelnöknek és kormánynak. A gazdasági növekedés felgyorsításának és az államigazgatás hatékonysága növelésének jelszavaival sikeresen kampányolt Modi pragmatikus világképében a külpolitikai aktivitás eszköz a gazdaság felpörgetéséhez. Maximálisan élni kíván Indiának a stratégiai fontosságából adódó nemzetközi keresettségével, azaz az új kormányfő egyszerre vállalja a gazdaság és a külpolitika dinamizálásának egymással összefüggő, egymást kölcsönösen feltételező feladatait.

5 Brzezinski, Zbigniew: *Strategic Vision. America and the Crisis of Global Power*. Basic Books, 2012, 20. o.

Keretek és változók

Indiában is „mélységes mély a múltnak kútja”. India az egymásra rakódó történelmi rétegek tárnája, ahol – mint azt a független India első miniszterelnöke, Nehru is vallotta – minden újrakezdés magán viseli a korábbi korszakok lenyomatait: „Indiának szakítania kell múltjának legnagyobb részével, s nem tűrheti, hogy a múlt uralkodjék a jelene fölött. Életünket fölöslegesen terheli e múlt holt súlya; mindennek el kell tűnnie, ami elhalt és megtette kötelességét. Ez azonban nem jelenti, hogy szakítunk azzal, ami a múltban eleven, vagy hogy elfeledjük azt, ami életet adott... Ha India elfeledkezik erről, többé nem lesz India, s örömünk és büszkeségünk nagy része semmivé válik.”⁶

A gyakorlatban bajosan különíthetők el a „korok hordalékának” alkotóelemei, ami alól a külpolitika sem jelent kivételt. Szellemi örökségének gyökerei időben megelőzik a független India létrejöttét, számos markáns eleme pedig végigkíséri az elmúlt 60-70 év történetét. A földrajzi környezet, a politikai játéktérnek az indiai államszervezet föderatív jellegéből fakadó összetettsége és többirányú érzékenysége, az indiai identitás rétegzettsége és *sui generis* belső pluralizmusa, valamint a meghatározó regionális és nemzetközi szereplőkhöz főződő viszonyulások nehézségi ereje következtében a folyamatosság tényezői tetten érhetők, s az Indiai Külügyi Szolgálat (*Indian Foreign Service – IFS*) intézményi kultúráján, mentalitásán, világértelmezésén is érzékelhetők.

A szubkontinens unikális földrajzi fekvése történelmi korszakokon átívelő módon nyomja rá bélyegét India állami szerveződésének jellegére és a külvilággal fenntartott kapcsolatainak természetére. Anélkül, hogy a geopolitikai determináció csapdájába esnénk, bizvást leszögezhetjük: az államok külpolitikáját befolyásoló tényezők közül a földrajzi elhelyezkedésből fakadó kényszerek és esélyek számbavétele minden stratégiaalkotás alapvető tényezője. „A földrajz inkább informál, semmint determinál. Következésképpen a földrajz nem szinonimája a fatalizmusnak. Ugyanakkor a földrajzi fekvés – hasonlóan a gazdasági és a katonai hatalom megoszlásához – az államok akcióinak korlátjaként vagy ösztönzőjeként jelentkezhet.”⁷

Az indiai szubkontinens földrajzilag „magába zárt” régió, „geopolitikai értelemben véve lényegében egy sziget”.⁸ Minden oldalról természetes határok védik. Az Indiai-óceánba mélyen benyúló, háromszög alakú félszigetet északról a világ legmagasabb hegyláncai zárják le. A történelmi India egy népeket és hódítókat elnyelő, azokat saját masszájába sűrítő, óriási „varsa”. A szubkontinensre érkező hódítók zöme – az európai hajósok előtt – északnyugatról, a Haibár- (Khyber-) hágón keresztül hatolt be, s többségük ott is rekedt India csapdájában. „Minden kívülről érkező elem, ha beolvadt Indiába, valamit adott Indiának, és sokat merített belőle, hozzájárult, hogy saját maga és India erősebbé váljék. De ha különálló maradt, vagy képtelen volt részesévé válni India életének, gazdag és sokrétű kultúrájának, nem volt tartós hatása, s végül fokozatosan elhalt, olykor önmagát is, Indiát is megsebezve.”⁹

6 Nehru, Dzsaváharlál: *India fölfedezése*. Budapest, 1981, Európa, 701. o.

7 Kaplan, Robert D.: *The Revenge of Geography. What the Map Tells Us about Coming Conflicts and the Battle against Fate*. Random House, 2012, 29. o.

8 The Geopolitics of India: A Shifting, Self-Contained World. *Stratfor Global Intelligence*, 2012. április.

9 Nehru, Dzsaváharlál: i. m. 197. o.

Etnikai, nyelvi, társadalmi, kulturális és vallási pluralizmusa mellett India nem kevésbé fontos vonása a szubkontinens történetén végigvonuló politikai szétdaraboltság és az itt kialakult államalakulatok képlékenysége. India történetében a szubkontinens egészére, de legalább területének nagy részére kiterjedő, stabilan centralizált államok léte inkább kivétel, semmint szabály. Az indiai birodalmak általában laza szerveződésű, a helyi „autonómiákkal” szemben megengedő magatartást tanúsító, a bevonás és a megosztás taktikáját rendszerszerűen alkalmazó hatalmi-igazgatási központok voltak, s ez alól a külföldről érkezett hódítók, így a mogulok vagy a britek sem jelentettek kivételt.

India katonai és politikai értelemben viszonylag könnyen vált külföldi hódítók prédájává, társadalmi és kulturális síkon ugyanakkor annál szívósabban és eredményesebben volt képes megőrizni és átörökíteni civilizációs sajátosságait, ami jóval a modern India-tudat megjelenése előtt már alapját képezte egy szimbolikus közösségérzésnek. A Gangesz ezer ágra tagoló, végeláthatatlan deltája plasztikusan képezi le a hinduizmus burjánzó szellemiségét, amely hagyományosan nem annyira az egységes ortodoxia megteremtésére, mint inkább a társadalmi normák rendszerének kialakítására helyezte a hangsúlyt. „A hinduk többsége nem a vélemények egységének (orthodoxia), hanem a helyes viselkedés szabályozásának (orthopraxia) tulajdonított elsőbbséget.”¹⁰ Az indiai szubkontinens virtuális térképét már hosszú évszázadokkal ezelőtt kirajzolták azon – ma is milliós tömegeket mozgató – zarándoklatok útvonalai, amelyek a hinduizmus kultikus helyeit kötik össze. „India földjének egésze zarándokhelyek kiterjedt hálózata, amely a szubkontinentet fizikai teljességében és komplexitásában egyaránt átfogó, szakrális földrajzi teret konstruál.”¹¹

A brit gyarmati irányítás hatékonyságát szolgáló lépések (a vasúthálózat kiépítése, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a jogrendszer és az oktatás akkor korszerű rendszerének egységes meghonosítása, az angol nyelv ismeretének általánossá tétele a helyi társadalom elitjében, a modern ipar és kereskedelem módszereinek és technológiájának bevezetése) hatásukban a mai India építőköveinek bizonyultak. A függetlenségi küzdelem menetében kristályosodott ki az egységes, modern India-tudat, amely hidat képezett az országot sokrétűen tagoló regionális, etnikai, nyelvi és társadalmi hovatartozások között, azonban a szubkontinens megosztottságának vallási tényezőin (hindu többség vs muzulmán kisebbség) végül is nem volt képes felülemelkedni. A brit uralom vége két irányban is determináló hatást gyakorolt a szubkontinens politikai viszonyaira. Egyik oldalról Brit-India vallási alapon történt felosztása, India és Pakisztán létrejötte széthasította a szubkontinens szimbolikus keretét, s egyazon geopolitikai térbe két, egymással már csak genezisének alapján is élesen szemben álló hatalmi tényezőt helyezett el. Másik oldalról viszont egységesítette a modern államiságában függetlenné vált Indiát, s ezt a folyamatot a maharadzsaállamok jogi önállóságának megszüntetése, illetve az újdélhi kormány és az indiai föderációt alkotó szövetségi államok kompetenciáinak alkotmányjogi szabályozása tette teljessé.

India külpolitikai „apanázsában” érdekes módon egyszerre kaptak helyet a függetlenségi mozgalom Gandhi által fémjelzett „morálpolitikájának”, valamint a brit adminisztráció „reálpolitikájának” lenyomatai. „Nehru külpolitikájának összetettsége érhetővé válik,

10 Doniger, Wendy: *The Hindus. An Alternative History*. Penguin Books, 2009, 46. o.

11 Eck, Diana L.: *India. A Sacred Geography*. Harmony Books, 2012, 2. o.

ha az indiai stratégiai gondolkodás két nagyon különböző áramlatának örököséként tekintünk rá. Az egyik az indiai nemzeti mozgalom öröksége, amelyben az idealizmus és a morális alapú politizálás domináltak. A másik a Brit Radzs (*British Raj*) öröksége, amely a földrajzi fekvés imperativusaiban és a réalpolitika logikájában gyökerező külpolitikai célok sorát határozta meg.¹² A Kalkuttában, majd Újdelhiben székelő gyarmati adminisztráció megkerülhetetlen szerepet játszott London politikájának formálásában Brit-India szomszédságában és az Indiai-óceán térségének irányában. A független India külpolitikájában Lord Curzon stratégiai öröksége¹³ máig kitapintható, különösen, ami a szubkontinens feletti indiai primátus biztosítására és az Indiai-óceán színterére vonatkozó ambíciókat illeti. India mint „morális szuperhatalom” Gandhi és Nehru szellemiségét hordozó, ám azt tényleges nemzetközi befolyással alátámasztani nem igazán képes imázsát a nukleáris kísérleti robbantások (1974, 1998), illetve a katonai célú atomprogram markánsan elmozdították a „réalpolitikai spektrum” felé. Az 1990-es évektől India diplomáciájában – a gazdasági liberalizáció kibontakoztatásával párhuzamosan – a moralizáló elemek aránya fokozatosan csökkent az ország belső fejlődésének alátámasztását célzó külpolitikai realizmus előtérbe kerülésével.

A függetlenség elnyerése előtti időszakból örökölt adottságok és szempontok (az indiai társadalom sokszínű rétegzettségéből adódó külső kapcsolódások érzékenysége, az Indián belüli regionalizmusok – ma a föderatív államok széles körű kompetenciáiban is megnyilvánuló – ereje, a politika erkölcsi megalapozottságának visszfénye, valamint a közvetlen földrajzi térségre vonatkozó primátus igénye) mellé a szubkontinens mély sebeket fakasztó felosztásából következő konfliktusok járultak. A 20. század második felében mindezen tényezők érvényesülését új feltételek közé helyezte az „eurázsiai sakktabla”¹⁴ technikailag determinált, drámai összeszűkülése, ami viszont földrajzi és tematikai szempontból kitágította India diplomáciájának vonatkoztatási kereteit, s az ázsiai nagytérség, valamint a nagyhatalmak közötti küzdelem stratégiai változóinak összefüggéseibe helyezte az indiai külpolitikát.

India többé nem „geopolitikai sziget”. A globális szintéren való fellépés első felvonását az el nem kötelezett mozgalomban vállalt markáns indiai szerep – és az ebből származó diplomáciai mozgástérbővülés – képezte. A „külpolitika globalizálódása” ugyanakkor kétirányú. Az 1962. évi kínai–indiai háború nyilvánvalóvá tette, hogy a két ország határán húzódó Himalája többé már nem képes szétválasztani kettejük egyre inkább egymásba érő, súrlódó, esetenként ütköző geopolitikai terét. Az indiai–pakisztáni szembenállás sem szubkontinensen belüli, „vegytiszta” szomszédsági konfliktus. Pakisztán – regionális összefüggésekben hullámzó – kapcsolatai az Egyesült Államokkal, valamint a stratégiai érdekeltségeit Dél-Ázsiára és az Indiai-óceán térségére is fokozatosan kiterjeszteni igyekvő Kínával szervesen és nyomatékosan beépültek a kétoldalú konfliktus erőviszonyait befolyásoló tényezők közé. Aligha véletlen, hogy a valamikori Szovjetunióval, illetve a helyébe lépett Oroszországgal kialakított viszony leginkább időtálló elemének a katonai-gazdasági együttműködés bizonyult, ami a hidegháború után is megőrizte stratégiai fontosságát India számára az egyébként gyökeresen változó ázsiai és nemzetközi erőterben.

12 Mohan, C. Raja: *The Great Game Folio – Nehru @ 125*. *Indian Express*, 2014. 12. 03.

13 Kaplan, Robert D.: *Monsoon. The Indian Ocean and the Future of American Power*. Random House, 2011, 182–183. o.

14 Brzezinski, Zbigniew: *A nagy sakktabla*. Budapest, 1999, Európa, 44. o.

Az indiai külpolitika korszakolása eleve viszonylagos. India – az újdélhi kormányváltásokon és a nemzetközi politika vízvonalasztóin átívelő módon – olyan érdekeltségi viszonyokkal és kapcsolati nehézségi erővel bír, amelyek végigvonultak az utóbbi ötven év történetén. „Az 1964 utáni indiai külpolitika áttekintése megerősíti, hogy azt inkább a folytonosság, mint a változás jellemzi. Még a bekövetkezett változások is, legyenek azok bármilyen fontosak, járulékos jellegűek voltak, s nem kötődtek az éppen hatalmon lévő párt politikai ideológiájához.”¹⁵ A külpolitika formálódása India esetében sem különíthető el a belpolitikai erőviszonyok és a gazdasági modellek evolúciójától, valamint a nemzetközi kapcsolatok regionális és globális trendjeinek alakulásától, következésképpen e szempontok együttese rajzol ki hozzávetőleges – egymásba áttűnő – korszakkontúrokat.

A független India történetében az 1990-es évek legelejéig terjedő időszakot összességében belpolitikailag a Kongresszus Párt dominanciája, gazdaságilag a centralizált, a külső hatásoktól elzárkózni igyekvő irányítási rendszer, külpolitikailag pedig az el nem kötelezettség jellemezte. Ezt az elnagyolt kategorizálást ugyanakkor árnyalja, hogy közvetlen földrajzi környezetében, Dél-Ázsiában India az 1960-as évektől klasszikus hatalmi politikát folytatott, ami Indira Gandhi kormányzása alatt a stratégiai rivális, Pakisztán területi megosztásához, a független Banglades létrejöttéhez vezető harmadik indiai–pakisztáni háborúban, illetve az annak megvívásához nemzetközi háttérrel biztosító, az el nem kötelezettség koncepcionális határait igencsak feszegető indiai–szovjet barátsági és együttműködési szerződés megkötésében csúcsonodott ki (1971). (Az 1947–1962 közötti időszakban az indiai stratégiai építkezés klasszikus, kemény összetevői, például a katonai dimenzió tekintetében meghozott, erősen korlátozó politikai döntések alapozták meg a Kínától elszenvedett 1962-es vereség forгатókönyvét. Ezt követően épp e tanulságok határára alakult át az indiai külpolitika.)

A kilencvenes évtized elejétől India belső állapotait a Kongresszus Párt domináns helyzetének alkonya, a *hindutva* (a „hindu nacionalizmus”) ideológiájának és társadalmi befolyásának fokozatos térnyerése, a BJP váltópártként történő megerősödése, a politikai váltógazdaság és a többpárti koalíciós kormányzás gyakorlattá válása, a helyi és/vagy kaszterdekeket megjelenítő regionális pártok, valamint a szövetségi államok országos befolyásának növekedése jellemezte. 1991-től datálódik a gazdasági reformok első generációjának bevezetése, amelyek több lépcsőben lebontották az indiai üzleti szereplők tevékenységét addig gúzsba kötő bürokratikus kötöttségeket, s a nemzetközi kölcsönhatások iránti nagyobb nyitottság gyorsabb ütemű növekedési pályára állította az ország gazdaságát. A hidegháború befejeződése, az ebből fakadó globális erőviszony-változások kiváltotta lépéskényszer, valamint a világgazdaság színterére kilépő indiai üzleti szereplők érdeke többvektorúvá tette az indiai külpolitikát. Ezzel együtt e megközelítőleg negyed évszázad gazdaságpolitikája és diplomáciája nem függetlenítette magát teljes mértékben az azt megelőző korszak örökségétől. A belső gazdasági reformok következetes végigvitele nem történt meg, s a „második generációs” reformok elmaradása hozzájárult a növekedés 2010 utáni megtorpanásához. A Kongresszus és a BJP külpolitikája távolról sem mutat olyan minőségű és mértékű különbséget a kulcskérdésekben, mint amekkora e két nagy,

15 Miller, Manjari Chatterjee: *Foreign Policy à la Modi. India's Next Worldview. Foreign Affairs*, April 2014, 171. o.

pólusképző párt filozófiájából és az általuk vallott India-fogalmak ütközéséből következne. A katonai atomprogram tekintetében konszenzus érvényesül az egymást váltó újdelhi kormányok között. India összetett társadalmi, etnikai, vallási és politikai szerkezete belső fékeket teremt, amelyeket a külpolitikai stratégiában és a mindennapi diplomáciában figyelembe kell venni. (Ilyen a ma már 160 millió főt meghaladó muszlim kisebbség¹⁶ létéből fakadó sérülékenység és óvatosság, az egyes szövetségi államok saját „szomszédsági viszonyatainak” és érzékenységeinek megjelenítése.) A külső kényszerek némelyike makacs természetű. Az éles szembenállás és a részleges, felszínes enyhülés időszakait változó indiai–pakisztáni viszony menedzselése – a két ország közötti erőviszonyok India javára történt markáns megváltozása ellenére – jelentős mértékben lekötötte India energiáit, s nehezíti globális hatalomként való megjelenését. Az indiai–kínai viszonyt a stratégiai vetélkedés és a globális kérdések egy részében jelentkező, szelektív érdekegyeztetés kettőssége jellemzi. Az el nem kötelezettség és „India erkölcsi kivételességének” önképe mély nyomot hagyott az indiai külpolitika kollektív pszichéjében, s a hidegháború utáni időszakban is sajátos helyet biztosított a „fejlődő világ” problematikájának, illetve a „feltörekvő országok” érdekvényesítésének Újdelhi diplomáciájában. Az Egyesült Államokkal szembeni bizalmatlanság – a két ország egyre nyilvánvalóbb geopolitikai egymásraultatósága, valamint a polgári célú nukleáris megállapodásban testet öltő, stratégiai érvényű amerikai nyitás ellenére – meglepően sokáig befolyásolta az indiai politikai elit gondolkodását. Oroszország mindmáig az indiai hadsereg első számú szállítója, az éppen aktuális újdelhi hatalmi felállástól függetlenül.

Jelen időszakban egy újabb korszakváltás zajlik Indiában, melynek körvonalait a BJP-t a központi hatalomba visszasegítő „Modi-jelenség”, a Kongresszus Párt meggyengülése, a nagyvárosi alsó és középrétegek aspirációit politikai mederbe terelni igyekvő, a korrupció elleni küzdelmet markánsan zászlajára tűző „Közemberek Pártja” (*Aam Aadmi Party* – AAP) színrelépése és a gazdasági reformok második generációjának napirendre tűzése jelölik ki. E folyamatok az indiai külpolitika hangsúlyváltozásaiban is leképeződnek: a Modi-kormány pragmatizmusa a diplomácia gazdasági motivációinak felerősödésében, valamint az ország mozgásterét befolyásolni próbáló külső hatások között hagyományosan manőverező egyensúlypolitika magasabb szintre emelésében egyaránt megmutatkozik.

A hidegháborút közvetlenül követő „unipoláris pillanatot” felváltó világban India ma már az egyik legfontosabb „swing-state”, melynek viszonyulásai és állásfoglalásai érdemi kihatással lehetnek az ázsiai, ezen keresztül pedig a nemzetközi erőviszonyok alakulására. India felemelkedése (és valóban globális tényezővé válásának esélye) nem függetleníthető a nemzetközi átrendeződésektől, hanem egyszerre része és következménye azoknak. A folyamatosság jól kimutatható elemeinek dacára a változó keretfeltételek között mozgó indiai külpolitika a legkevésbé sem statikus. Érdekvényesítésének terét, módszereit és hatékonyságát a meghatározó nemzetközi szereplők közötti geopolitikai játszmában elfoglalt pozícióinak jellege növekvő mértékben befolyásolja szomszédsági, ázsiai és globális szinteken egyaránt. Fejlődésének belső ellentmondásai ellenére India úton van afelé, hogy geostratégiai játékosá emelkedjék, „amely rendelkezik a kellő erővel és nemzeti akarattal

¹⁶ CIA World Factbook. cia.gov, 2014.

ahhoz, hogy hatalmát és befolyását határain túl felhasználja az éppen adott geopolitikai helyzet (...) megváltoztatására”.¹⁷ India fejlődésének bukkanói és külső megítélésének változásai ezzel együtt arra figyelmeztetnek, hogy a globális tényezővé válás ígérete még nem azonos annak bizonyosságával.

Stratégiák és perspektívák

Az indiai „strategic community” – az ország kül- és biztonságpolitikájának elméleti megalapozásában és orientálásában részt vevő kutatóintézeti elemzők, publicisták, külügyminisztériumi és egyéb intézményi stratégiák szakmai és szellemi „közössége” – nemzetközileg is magasan jegyzett intellektuális erőt képvisel, korántsem elhanyagolható mértékben járulva hozzá India globális befolyásának formálásához. Az indiai szellemi élet fősodrára jellemző nyitottság és vitakultúra, valamint az ország külpolitikájának alapkérdéseiben érvényes tág belső konszenzus abban is megnyilvánul, hogy e stratégiai elemző közösség nem bomlik élesen szét pártpolitikai szektárokra, ami – hasonlóan az indiai diplomáciai kar kormányváltások által nem érintett szakmai működéséhez és személyi összetételéhez – biztosítja az indiai külpolitikai gondolkodás és a diplomáciai praxis folyamatos építkezését.

Újdelhiben nem rendszeres gyakorlat az indiai kül- és biztonságpolitika koncepciójának nyilvános dokumentumba foglalása. A fő irányvonalak a tényleges diplomáciai tevékenység menetében publikált állásfoglalások, beszédek, közlemények mozaikdarabjaiból, valamint a fontosabb szereplők publicisztikáiból és memoárjaiból állnak össze egységesen értelmezhető szöveggé. A politikai tényezők közül mindenekelőtt a két nagy, összindiai párt, a Kongresszus és a BJP rendelkezik többé-kevésbé koherens – mint láttuk, egymással frontálisan nem ütköző – külpolitikai vízióval, a regionális pártok horizontja földrajzi tekintetben (is) szűkebb. A kampányok során a külpolitika nincs igazán fókuszban, a választási programok súlypontjait – a szavazói bázis összetételének és karakterisztikáinak megfelelően – hagyományosan a maguk konkrétumában megfogható gazdasági és társadalmi témák képezik.

2012-ben vezető külpolitikai és katonai elemzők, tekintélyes véleményformáló értelmiségiek, üzletemberek csoportja az utóbbi években egyedülálló vállalkozásként *Non-alignment 2.0*¹⁸ címmel foglalta össze a 21. századi India számára javasolt külpolitika alapvonalait. A stratégiaalkotás intézményi összefogását a National Defense College és a Centre for Policy Research elnevezésű újdelhi think-tank vállalták. Az élénk politikai és diplomáciai figyelmet kiváltott dokumentum pontosan rögzíti az indiai stratégiai gondolkodás fő irányait és hangsúlyait, meglátásai és ajánlásai rendre nyomon követhetők az indiai külpolitika gyakorlati menetében.

Az alábbiakban – nyilvános források alapján – tematikusan áttekintjük az indiai külpolitika figyelmének középpontjában álló legfontosabb témákat, ezzel párhuzamosan vizsgálva, hogy Narendra Modi 2014 májusában hivatalba lépett kormánya mely irányok és hangsúlyok tekintetében törekszik továbblépni.

17 Brzezinski, Zbigniew: *A nagy sakktabla*, i. m. 57. o.

18 *Nonalignment 2.0 – A Foreign and Strategic Policy for India in the Twenty First Century*. Centre for Policy Research, New Delhi, 2012.

Az indiai diplomácia a *stratégiai autonómia* koncepciójában vélte megtalálni az ország nemzetközi pozicionálásának és független szerepvállalásának fogalmi keretét. Az indiai külpolitika érdekeltségi viszonyainak meghatározásakor a stratégiai autonómia megőrzése vissza-visszatérően megerősített alapelv, amelynek tartalmi jelentése mára messze került az el nem kötelezett mozgalom filozófiájától, de bizonyos tekintetben még őrzi annak ethosát. „A stratégiai megközelítés alapvető célja maximalizálni India opcióit a külvilággal fenntartott kapcsolataiban, azaz kitágítani India stratégiai terét, erősíteni független tényezőként való fellépéséhez szükséges kapacitásait, hogy a lehető legszélesebb opciókat biztosítsa India saját belső fejlődéséhez.”¹⁹ A stratégiai autonómia a független, a külső hatásokat kiegyensúlyozó külpolitikai cselekvés igénye, amelynek értelmében Indiának – területi és népességi dimenziói, stratégiai fekvése, bővülő gazdasági, katonai és tudományos-technikai kapacitásai, kulturális és civilizációs kisugárzása alapján – saját jogú, önálló mozgástérrel rendelkező, az egyoldalú kötődések helyett a nemzetközi politikában is egyensúlyi állapotok kialakítására törekvő globális szereplőként kell érvényesítenie az érdekeit. India érdekeinek az felel meg, hogy a nemzetközi politika befolyásos tényezőinek lehető legszélesebb körével tartson fenn konstruktív kapcsolatokat, miközben tisztában kell lennie azzal a realitással, hogy a geopolitikai és biztonsági kihívásokkal alapvetően saját magának kell megbirkóznia. A gyakorlatban a stratégiai autonómia irányvonala a többoldalú elkötelezettségben („multi-alignment”) testesült meg, amelyet hívei ázsiai és globális léptékben egyaránt következetesen érvényesülő egyensúlypolitikaként méltatnak, míg bírálói a stratégiai választások elkerülését, valamint a nemzetközi erőviszonyokat ténylegesen alakítani képes, proaktív gondolkodás és cselekvés hiányát kifogásolják.

Az *indiai külpolitika világképe* abból indul ki, hogy a 21. században formálódó nemzetközi erőviszonyok – mind az egyes szereplők egymáshoz viszonyított hatalmi pozícióit, mind kapcsolataik jellegét tekintve – differenciáltabbak és összetettebbek a hidegháború bipoláris, majd az azt közvetlenül követő átmeneti időszak unipoláris rendjéhez képest. Globális síkon hosszabb időtávban is érvényesülő trend a „nyugati” erőközpontok gazdasági és stratégiai túlsúlyának mérséklődése, az „ázsiai” és a „déli” országok pozícióinak erősödése. E folyamatot azonban Újdelhiben nem feltétlenül a „Nyugat alkonyaként”, hanem a 19. és a 20. századi fejlődés történelmi anomáliájának meghaladásaként értelmezik, s India felemelkedésének nem tulajdonítanak Nyugat-ellenes irányultságot.

A nemzetközi közösség intézményrendszerének tükröznie kell a globális erőterben bekövetkezett változásokat. Az ENSZ, valamint a Bretton Woods-i intézmények még a második világháborút követően létrejött nemzetközi erőviszonyokat képezik le. Az indiai diplomácia ambíciói szerint az ország külpolitikai, biztonsági és gazdasági érdekvédelemének az átalakuló nemzetközi keretfeltételek és az azokat tükrözni hivatott intézményrendszer formálásában való tevőleges részvétel teszi szükségessé. E megközelítés forrása annak tudatosulása, hogy az ország belső fejlődése a kölcsönös egymásra hatások hálózatán alapuló világban feltáruló esélyek felismerésének és kihasználásának függvénye, ami nyitott, igazságos, egyenlő jogú együttműködésen alapuló globális rendet igényel. Indiának aktívan kell törekednie arra, hogy – arányosan növekvő hatalmi potenciáljával

¹⁹ Uo. 8. o.

és érdekeltségeinek szélesedő rádiuszával – lényegesen befolyásosabb szerepet kapjon a nemzetközi intézményekben. A globális intézményrendszer reformja fokozatosan fog végbemenni, India következetesen az átalakulást ösztönző tényezők között lesz. Az ENSZ – és ezen belül a Biztonsági Tanács – reformját, valamint India állandó BT-tagságát illetően az idő Újdelhinek dolgozik; a szükséges nemzetközi konszenzus kiérlelődéséig folyamatosan bizonyítania kell érettségét és alkalmasságát a jelenleginél felelősebb globális szerep betöltésére. A G20 komoly jelentőségre tett szert, még akkor is, ha nem helyettesítheti a már megalapozott nemzetközi legalitással bíró intézményeket, de – összetételét és az abban részes országok gazdasági, politikai súlyát tekintve – állásfoglalásai orientálni képesek a nemzetközi folyamatokat. India szempontjából a G20 azért is élvez különös figyelmet, mivel ez az egyetlen valóban globális egyeztető fórum, ahol Újdelhi szavának a többi nagyhatalommal azonos vagy legalábbis azt megközelítő súlya van. Az indiai külpolitikai stratégiában a BRICS fontos, de kiegészítő jellegű formáció, amely artikulálja résztvevőinek a globális rend formálását célzó érdekeit, de – Újdelhi értelmezésében és szándékai szerint – nem tekinthető sem a „Nyugattal”, sem a jelenlegi nemzetközi intézményrendszerrel szembeni alternatívának.

Az indiai multilaterális diplomácia állásfoglalásai a WTO-ban és a klímadiplomáciában, valamint szavazási magatartása az ENSZ-ben több esetben csalódást okoztak az ország globális tényezővé emelkedésétől egy felelősségteljesebb nemzetközi szereplő (*responsible stakeholder*) megjelenését remélő partnerek némelyikének. Nemzetközi fórumokon az indiai diplomácia hajlamos az ország érdekeinek hathatós védelme és a racionális kompromisszumok közötti vékony mezsgye határain túllépni. 2014 nyarán vihart kavart azzal, hogy vétőjét kilátásba helyezve élesen szembeszegült a WTO keretében 2013 decemberében elért Kereskedelemkönnyítési Megállapodás (*Trade Facilitation Agreement*) életbe léptetésével mindaddig, amíg a saját nemzeti élelmiszer-biztonsági törvényében előírányzott, ám a WTO által megállapított plafont meghaladó állami támogatások ügye számára megnyugtató módon nem rendeződik. E kérdés csak novemberre jutott nyugvópontra, miután – amerikai–indiai egyeztetések menetében kialakult *peace clause*²⁰ keretében – India konkrét határidő nélküli halasztást kapott a lakosságának 75%-át érintő élelmiszer-szubvencionáló programjának WTO-konform átalakítására. A klímadiplomáciában India – a feltörekvő országok szélesebb körében – a „közös, de differenciált felelősségvállalás” álláspontját vallja, miközben környezetszennyezettségének mértéke a legmagasabbak egyike a világon. Gazdasági fejlődésének szempontjaival érvelve Újdelhi – Kínával ellentétben, amely 2014 novemberében a globális klímátárgyalások sorsát jelentősen előmozdító emissziócsökkentési egyetértésre jutott az Egyesült Államokkal²¹ – mindeddig elhárított minden számszerű kötelezettségvállalást károsanyag-kibocsátásának konkrét határidőt is megjelölő csökkentésére. India a világ harmadik legnagyobb szén-dioxid-kibocsátója, az energiamix 53%-át a szén adja. Az indiai klímadiplomácia az ország „zöld modernizálását”, a tiszta, illetve a megújuló energiák arányának növelését célzó nemzetközi hozzájárulást igényel, ellenkező esetben a globális klímamegállapodás

20 Bagri, Neha Thirani: U.S.-India Agreement on Stockpiles of Food Revives a Trade Deal. *nytimes.com*, 2014. 11. 13.

21 Adler, Ben: New U.S.-China Climate Deal is a Game Changer. *grist.org*, 2014. 11. 12.

ügye kerülhet veszélybe.²² Az önmagát egyszer globális hatalomként, máskor viszont fejlődő országgént aposztrofáló India diplomáciája némelykor szerepzavarba kerül. „Indiának mint felelősségteljes regionális hatalomnak és feljövőben lévő globális szereplőnek szabályalkotó (*rule-maker*) tényezővé kell válnia, de ehhez fel kell hagynia a szabálykövető (*rule-taker*) és a szabályszegő (*rule-breaker*) magatartásformák közötti ingadozással.”²³

A nemzetközi erőviszonyok elemzéséből Újdelhiben leszűrt következtetés szerint az Egyesült Államok – mint a legjelentősebb világpolitikai és gazdasági tényező – relatív túlsúllyal (*relative pre-eminence*) rendelkezik a globális szintéren. Kína az Egyesült Államok elsősorú versenytársává (*peer competitor*) lépett elő gazdasági és politikai téren. Katonai síkon az USA egyelőre őrzi minőségi fölényét, az úgynevezett *soft power* tekintetében pedig befolyása még mindig kiemelkedő. A nemzetközi kapcsolatok alakulását az elkövetkező évtizedekben az Egyesült Államok és Kína viszonya markánsan befolyásolja, de nem fogja a hidegháborús amerikai–szovjet szembenálláshoz hasonló módon és domináns mértékben meghatározni a globális erőteret. Mellettük további hatalmi alközpontok léteznek és maradnak fenn (Japán, Oroszország, Brazília és az Európai Unió legnagyobb tagállamai mellett India e körbe tartozónak tekinti saját magát), amelyek akár regionális kontextusban, akár a globális szintér több elemében képesek mozgásterük megőrzésére. Bővül a saját régiójukban befolyásos, de szélesebb összefüggésekben is tényezővé váló „középhatalmak” köre (Dél-Korea, Indonézia, Törökország, Szaúd-Arábia, Egyiptom, Irán, Dél-Afrika). A nemzetközi szereplők töbttényezős kapcsolatrendszerében az együttműködés és a vetélkedés szempontjai egymással párhuzamosan jelentkeznek, ami a kapcsolatok rugalmasságának szükségét vetíti előre. Az Egyesült Államok stratégiai érdekei szempontjából felértékelődik a feltörekvő hatalmak (köztük India) jelentősége, mindazonáltal a hidegháborús időszak közvetlen kényszereinek elmúltával a differenciált erőterben a partnerségi kapcsolatok nem feltétlenül öltik tartós biztonsági és katonai szövetségek formáját.

Klasszikus területi értelemben véve az indiai kül- és biztonságpolitika kitekintése erősen differenciált. India közvetlen stratégiai környezetét Dél-Ázsia és az Indiai-óceán képezi. Az indiai kül- és biztonságpolitika térképén ugyanakkor a földrajzi akciórádiusz egyre szélesebb. Perspektívában India a Perzsa- (Arab-) öböltől a tágabb Közel-Keleten keresztül Kelet-Ázsiáig terjedő, geopolitikai és világgazdasági szempontból egyaránt kiemelt fontosságú, rendkívül érzékeny övezetben igyekszik fajsúlyos, nemzetközileg is jegyzett szerepet játszani, ami szükségszerűen bevonja a meghatározó geopolitikai szereplők játszmáiba.

Az indiai külpolitika kétoldalú viszonyulásai, valamint regionális és globális síkjai egymást metszik. India jövőbeni orientációja szempontjából az Egyesült Államokhoz, Kínához és Pakisztánhoz fűződő – egymással is kölcsönhatásban lévő – kapcsolatainak alakulása kiemelt fontosságú. Az amerikai és a kínai viszonylatok szempontjai az indiai külpolitika valamennyi lényeges szegmensében megjelennek, míg az indiai–pakisztáni szembenállás más területekről vonja el a szélesebb ambíciókkal rendelkező India figyelmét és energiáit. Az indiai diplomácia egyensúlypolitikájában emellett Oroszország és Japán bírnak sajátos jelentőséggel.

22 Saran, Samir – Jones, Bruce: *An „India Exception” and India-U.S. Partnership on Climate Change.* *brookings.edu*, 2015. 01. 15.

23 Mohan, C. Raja: *Summitry and Substance.* *Indian Express*, 2014. 11. 11.

Az indiai külpolitika mozgásterét és manőverező képességét befolyásoló nemzetközi trendek közül Kína Ázsián belüli helyének és szerepének formálódása, valamint az amerikai–kínai kapcsolatok alakulása igényelnek folyamatos figyelmet. Újdelhiben aggodalommal követik az Ukrajna körül az európai színtéren kibontakozó „új hidegháború” potenciális geopolitikai következményeit, mivel a „Nyugat” és Oroszország viszonyának elmérgesedése fokozza Moszkva gazdasági és politikai kitétszégét Kína irányában, ami perspektívájában kételyeket vethet fel az indiai külpolitika egyensúlyi szempontjaiban szerepet játszó orosz kapcsolat stabilitását és bizalmi elemeit illetően. Az Indiához közeli két térségben (Dél-Ázsiában és a tágabb Közel-Keleten) zajló események a saját régiójukon túlmutató hatással alakítják át India stratégiai környezetét is. A „2014 utáni” Afganisztánban formálódó biztonsági és politikai helyzet képlékenysége – Pakisztánon keresztül – befolyásolhatja India belső állapotait. A tágabb Közel-Keleten húzódo széles és mély válságív sorsa India számára nemcsak külkapcsolati, hanem belbiztonsági kockázatokat is hordoz, mivel a szénhidrogén-importjának elsődleges forrását képező régióhoz – belsőleg tagolt muzulmán kisebbsége és az öbölországekban dolgozó 6 millió vendégmunkása révén – összetett társadalmi vonatkozásokkal is kötődik.

India stratégiai értéke a Washington–Peking–Újdelhi háromszög összefüggéseiben *domborodik ki*. Az Egyesült Államok és India geopolitikai egymásra találásához az el nem kötelezettség vonatkoztatási keretét képező hidegháború befejeződése, Kína feljövetele, valamint a globális folyamatokhoz történő indiai kapcsolódás intenzitását és minőségét megváltoztató gazdasági reformok teremtették meg a keretfeltételeket. Az indiai külpolitika „tehetetlenségi nyomatóka” viszont éppen az Egyesült Államokhoz fűződő viszony kérdésében bizonyult a legmakacsabbnak és a leginkább időtállóknak, annak ellenére, hogy a kapcsolatok új szakaszának beindítása e két – Vadzspaji volt miniszterelnök 1998. évi kijelentésével élve – „természetes szövetséges” között idestova másfél évtizede szerepel mind a washingtoni, mind az újdelhi stratégiák prioritáslistáján.²⁴ Az amerikai–indiai viszony átértékelését az ázsiai hatalmi egyensúly megőrzéséhez fűződő közös stratégiai érdekelttség motiválja. A demokratikus értékek közösségéből és a geopolitikai érdekek konvergenciájából kiinduló – az egymást váltó több amerikai adminisztráció által követett – washingtoni megközelítés stratégiai logikája szerint „egy erősebb India jó az Egyesült Államoknak és kedvező hatással jár az indiai- és a csendes-óceáni régió (*Indo-Pacific region*) Washington által kívánt stabilitása számára. A kapcsolatok szorosabbra fonása egy befolyásosabb Indiával amerikai érdekeket szolgál, mely célt még akkor is követni érdemes, ha az abból fakadó konkrét előnyök többsége csak a jövőben realizálódik.”²⁵

Az amerikai–indiai polgári célú nukleáris megállapodással az Egyesült Államok George W. Bush második elnöksége alatt megnyitotta az utat ahhoz, hogy India mentesüljön az NPT-kereteken kívüli katonai célú atomprogramja miatt vele szemben érvényesített nemzetközi szankciók hatálya alól. Ez az eljárás mindeddig kivételes a nemzetközi non-proliferációs rezsim történetében. A megállapodás előkészítése, majd indiai ratifikálásának keresztülvitele a kongresszus párti koalíciós kormányzat, ezen belül személyesen Manmohan Szing miniszterelnök első hivatali ciklusának kiemelkedő külpolitikai eredménye

24 Mohan, C. Raja: *Crossing the Rubicon. The Shaping of India's New Foreign Policy*. Palgrave Macmillan, 2004.

25 Kaplan, Robert D.: *Monsoon*, i. m. 134. o.

volt. A washingtoni kezdeményezés valóban történelminek nevezhető jelentősége, a kapcsolatok felértékelését mindkét oldalon megalapozó stratégiai érdekek súlya, valamint a két ország közeledését alátámasztó gazdasági és szociológiai trendek (3 milliós, befolyásos indiai–amerikai közösség, 100 ezer főt meghaladó indiai egyetemi diákság az USA-ban, a bővülő indiai felső és középosztály által sokban követett külsődleges életviteli minták) ellenére az áttörés sokáig váratott magára. A Szing-kormány második hivatali ciklusának elbizonytalanodott légköre nem volt kedvező a polgári nukleáris együttműködés tényleges beindítására, a biztonsági kooperáció elmélyítésére, a katonai-gazdasági kapcsolatok felfuttatására, valamint a kétoldalú befektetési megállapodás véglegesítésére. A 2014. évi indiai általános választásokat megelőző hónapokban a New York-i főkonzul-helyettessel szemben – saját háztartási alkalmazottjának az amerikai törvényi szabályozástól elmaradó bérezése, illetve az ezt elfedő hamis vízumkérelmi adatok megadása miatt – indított amerikai hatósági eljárás módjának erősen negatív politikai és médiavisszhangja Indiában érzelmi síkra terelte a viszony megítélését.

Narendra Modi meggyőző választási győzelme, valamint az indiai gazdaság és a külpolitika dinamizálását ígérő fellépése visszahozta a korszakos változás esélyét az amerikai–indiai viszonyban. A helyzet nem mentes bizonyos pikantériától, hiszen Modi – a 2002. évi, számos életet követelő gudzsarati hindu–muszlim összecsapások idején főminiszterként betöltött „tisztázatlan” szerepe miatt – több mint egy évtizeden keresztül nyugati diplomáciai bojkott alatt állt, s amerikai beutazási tilalmi listára is felkerült. Kormányfőként tavaly szeptemberben fogadták a Fehér Házban. Obama az első amerikai elnök, aki díszvendégként részt vett az indiai köztársaság napja (január 26.) alkalmából Újdelhiben hagyományosan tartott ünnepi díszszemlén. A meghívás és annak elfogadása erős szimbolikus üzenetet hordoz. Az amerikai–indiai kapcsolatok billenőponthoz érkeztek, melynek értékeléséhez nem olyannyira az Obama-látogatás számszerűsíthető eredményeinek mérlege (a civil nukleáris együttműködés beindítását megkönnyítő felelősségvállalási kompromisszum, az első, indikatív jellegű közös gyártási projektek kijelölése a katonai-gazdasági kooperáció területén, amerikai pénzügyi hozzájárulás a megújuló energiák részarányának növelésére India energiamérlegében), hanem inkább a két fél látásmódjában és világtérképében érzékelhető közeledés ad kulcsot. Az ázsiai csendes-óceáni és az indiai-óceáni régióra vonatkozó közös stratégiai vízió²⁶ pontosítja azokat a közös érdekeket, amelyek együttműködésük középpontjába kerülnek, beleértve a tengeri biztonság, a hajózás és a repülés szabadságának védelmét, a terrorizmussal, a kalózkodással és a tömegpusztító fegyverek elterjedésével szembeni küzdelmet. Közös érdek az Afrikától Kelet-Ázsiáig terjedő térség fenntartható, inkluzív fejlődésének és kölcsönös kapcsolódásainak elősegítése, s ebben az összefüggésben az Egyesült Államok üdvözli India érdeklődését az APEC fórumához való csatlakozásra. A két ország politikai és biztonsági dialógusának témái között – a nyilvánvaló délkelet- és kelet-ázsiai fókusz mellett – Afganisztán különös figyelmet kap. Amerikai részről megerősítették támogatásukat India állandó ENSZ BT-tagságához.

26 U.S.-India Joint Strategic Vision for the Asia-Pacific and Indian Ocean Region. *whitehouse.gov*, 2015. 01. 25.

„Az előttünk álló évszázadban az Egyesült Államok stratégiai érdekei minden más ázsiai kontinentális hatalom közül Indiával fogják felmutatni a legszorosabb egyezést”²⁷ – rajzol fel perspektívát Nicolas Burns a *Foreign Affairs* hasábjain. Ezzel együtt egyelőre korai formális szövetségesi viszonyok kialakulását prognosztizálni. Újdelhiben hagyományosan tartanak attól, hogy a Washington melletti túl szoros elkötelezettség – és ennek következtében Peking elidegenítése – esetén India függésbe kerülne az amerikai–kínai kapcsolatok változásaitól, miközben nem világos, hogy az Egyesült Államok hogyan reagálna egy India és Kína közötti potenciális konfliktushelyzetben. Washington és Újdelhi partneri együttműködésének formális szövetségi viszonyra alakítása túlzott mértékben kitenné Indiát az Egyesült Államok szélesebb ívű nemzetközi elkötelezettségeiből fakadó szempontoknak és többirányú leterheltségeknek, miközben erodálna India stratégiai autonómiáját, szűkebb keretek közé szorítaná regionális és nemzetközi mozgásterét. Az amerikai–indiai viszony távlatai a kétoldalú dinamikán túlmenően a szélesebb nemzetközi keretfolyamatoktól, mindenekelőtt az ázsiai szintéren érvényesülő kínai térnyerés stílusától és minőségétől, valamint az orosz–kínai stratégiai közeledés tartósságától és geopolitikai következményeinek mélységétől függnének.

Kína felemelkedése és külső befolyásának erősödése közvetlen stratégiai és biztonsági kihívás India számára. Viszonyuk ellentmondásos tényezők táplálta, Janus-arcú kapcsolat. Az 1962. évi himalájai háború pszichológiai következményeit indiai oldalon nehezen dolgozták fel, s a mélyen ülő bizalmatlanság légköre még mindig nem oszlott el. Az Újdelhi által a Kínai Népköztársaság részeként elismert, de a dalai láma és az emigráns kormány befogadása miatt feszültségforrásként megmaradó Tibet kérdése a kétoldalú kapcsolatok egyik hagyományos teherképe. Kína ambíciói közvetlenül érintik India „geopolitikai terét”. A himalájai határvitákkal (azok „befagyasztása” ellenére) Peking folyamatos nyomást képes gyakorolni Újdelhire. India és Kína rivalizálása Dél-Ázsiára és az Indiai-óceán térségére is kiterjed, Újdelhiben a „stratégiai bekerítés” szándékával gyanúsítják Pekinget. Az indiai védelmi nukleáris program fejlesztése meghaladta az indiai–pakisztáni szembenállás konceptuális kereteit, s egyre inkább az indiai–kínai viszony összefüggéseiben releváns. A kapcsolatok látens stratégiai feszültségei ellenére Kína mára India egyik legfontosabb gazdasági partnerévé, ezen belül elsősorú importforrásává vált, a fenntarthatóság határát súrolóan erős kínai kereskedelmi aktívummal. A Modi-kormány elődjénél aktívabban szorgalmazza az Indiába irányuló kínai tőkebefektetéseket, többek között az infrastruktúrafejlesztés területén. A globális kérdések egy részében – a nemzetközi közösség intézményi struktúráinak átalakítása, a „multipoláris” világ általános igenlése, a feltörekvő országok igényeinek felkarolása a világkereskedelmi és a klímadiplomáciában – érdekhasonlóság áll fenn a két nagy ázsiai hatalom között, amelyek a G20 és a BRICS keretei között is egyeztetik álláspontjaikat. (Kína viszont mindeddig tartózkodott attól, hogy *expressis verbis* támogatásban részesítse India állandó ENSZ BT-tagság iránti igényét.)

A két ország eltérő ütemű és fázisú fejlődése által meghatározott gazdasági és katonai potenciálkülönbség folyamatosan növeli a Kína és India közötti hatalmi aszimmetriát. (A növekedési olló szétnyílása egyelőre annak ellenére folytatódik, hogy mindkét gazdaság

27 Burns, Nicolas: *Passage to India*. *Foreign Affairs*, September–October 2014.

lassabban növekszik a korábbi időszak üteméhez képest.) Indiának csak a kétoldalú keretek közül kilépve, szélesebb regionális és nemzetközi kontextusban van esélye az erőviszonyok kiegyensúlyozására. Kína nem tekinti Indiát vele azonos súlycsoportba tartozó tényezőnek. Potenciális veszélyt akkor látna, ha Újdelhi irányvonala ázsiai és geostratégiai kérdésekben túl közel kerülne Washingtonhoz. Peking egyrészt a nemzetközi és a kétoldalú ügyek szelektív körére vonatkozó együttműködés, másrészt a figyelmeztető nyomásgyakorlás kettős taktikáját alkalmazza annak érdekében, hogy Indiát a „stratégiai autonómia” pályáján tartsa, megelőzve/elodáztatva szorosabb stratégiai együttműködés kialakulását Újdelhi és Washington között. India egyensúlypolitikájának mozgásterét a vélelmezett pekingi toleranciaküszöb szabja meg. A kétoldalú erőviszonyok racionális mérlegelése alapján India nem manőverezheti magát olyan helyzetbe, hogy egy szélesebb „feltartóztatási politika” résztvevőjeként – akár egy látens regionális/nemzetközi koalíció részeként – közvetlen konfrontációba kerüljön Kínával. Az aszimmetria hosszabb távon jellemzi India és Kína viszonyát mind a képességek és a kapacitások, mind a külpolitikai befolyás terén. Indiának – de szélesebb stratégiai számvetésben Kínának is – érdeke az együttműködés és a versengés józan arányának megőrzése gazdasági és politikai, valamint kétoldalú, regionális és geopolitikai kontextusokban egyaránt.

Délkelet- és Kelet-Ázsia mindezen stratégiai és taktikai számvetések gyakorlati próbájának kiemelt terepe. A nyugat-csendes-óceáni térségben (*Western Pacific*) az erőviszonyok markáns átrendeződése zajlik, melynek hajtóereje a gazdaságilag és katonailag egyaránt megerősödött Kína ambícióinak látványos megjelenítése, valamint – mint azt a Kelet- és a Dél-kínai tengereken láthatjuk – hatalmi politikájának egyre határozottabb stílusa. Kína gazdasági növekedésének mérséklődéséből és a belső feszültségek potenciális felszínre kerüléséből még nem következik, hogy Peking a jövőben nagyobb visszafogottságot tanúsítana. „A hazai diszharmonia és a gazdasági problémák komolyabbra fordulása nem eredményezné feltétlenül Kína fellépésének meggyengülését saját tengeremléki közel-külföldjén.”²⁸ Ázsia jelen állapotában (azaz a perspektívában formálódó, nem zárhatóan nacionalista tónusokkal kiegészülő kínai túlsúly árnyékában) önmagában nem képes stabil regionális biztonsági rendet kiépíteni és fenntartani, hanem az csak szélesebb geopolitikai keretben (azaz külső szereplők bekapcsolódásával) valósítható meg. Kína ambícióit az ázsiai és a globális szereplők köre együttesen terelheti a tartós regionális és nemzetközi együttműködés medrébe. A szükséges regionális egyensúly megőrzéséhez az Egyesült Államok ma nélkülözhetetlen biztonsági horgony. Washington kísérletet tesz az ázsiai hatalmi egyensúlyt erodáló trendek megfordítására, de legalábbis lassítására, ami a stratégiai kiegyensúlyozás (*rebalancing*) politikájában öltött testet. Az indiai diplomácia egyik legkényesebb feladványa úgy kapcsolódni ehhez az együttműködési háléhoz, hogy részvételét Kína ne értelmezze közvetlen kihívásként. India fokozatosan a geopolitikai és világgazdasági szempontból egyaránt súlypontivá vált övezet, Kelet- és Délkelet-Ázsia felé gravitál a szerepvállalás gazdasági, külpolitikai, biztonsági és katonai vetületeiben egyaránt, amivel – lásd az „Indokína” vagy „Indonézia” földrajzi elnevezések etimológiáját – civilizációs kisugárzásának korábbi irányát eleveníti fel.

28 Kaplan, Robert D.: *Asia's Cauldron. The South China Sea and the End of a Stable Pacific*. Random House, 2014, 168. o.

Ezen célkitűzést Újdelhi a „Look East” politika keretében igyekszik megvalósítani. Naraszimha Rao kongresszus párti vezetésű kormánya 1992-ben hirdette meg a „keleti kitekintés politikáját”, amihez valamennyi újdelhi kormány tartja magát. India keleti politikájának első évtizedét az ASEAN felé történő, mindenekelőtt a kereskedelmi és a befektetési kapcsolatokra összpontosító kontaktusépítés jellemezte, párhuzamosan az Indiában az 1990-es évek elején indított gazdasági reformokkal. A második fázis 2002-től eredeztethető, amikor – Vadzspaji BJP-vezetésű kormányzata idején – a „Kelet” szélesebb földrajzi értelmezést nyert az indiai külpolitikában. Az ASEAN-fókusz megőrzése mellett India stratégiai horizontja fokozatosan kiterjedt Kelet-Ázsiára (Japánra és Dél-Koreára), valamint Ausztráliára, miközben tartalmi szempontból a gazdasági megközelítés biztonságpolitikai elemekkel egészült ki (a hajózási útvonalak védelme, a terrorizmus és a kalózkodás elleni együttműködés, két- és többoldalú biztonságpolitikai konzultációk, tengeri gyakorlatok). India aktivitása többoldalú keretekben is felerősödött, részese az ASEAN Regionális Fórumnak és a kelet-ázsiai csúcstalálkozóknak. A keleti politika gyakorlatiaságát kormányra kerülvén Narendra Modi az „Act East” névmódosítással is nyomatékosítani kívánta.

Kína regionális beágyazottsága sokkal szervezesebb annál, semhogy „hidegháborús” választóvonalakat globálisan súlyos következmények nélkül meg lehessen húzni. India biztonságával nyilvánvalóan ellentétes lenne, ha kínai dominancia alakulna ki e térségben, ugyanakkor Újdelhi egy olyan regionális architektúrát sem támogathat nyíltan, amely éppen Kínával szemben épülne ki. Ezért egy inkluzív és átlátható regionális együttműködési struktúra megteremtésében érdekelt, a kooperatív kapcsolatok többretegű hálózatába vonva be Indiát, Délkelet- és Kelet-Ázsia országait, Kínát és az Egyesült Államokat. Indiának még időre és további képességépítésre van szüksége ahhoz, hogy valóban komoly hatalmi tényezőnek minősüljön Délkelet- és Kelet-Ázsiában. Kínai részről viszont már most nemtetszéssel fogadják India törekvéseit a Malaka-szorostól keletre. „Mivel India közvetlenül nem része a csendes-óceáni térségnek, az újdelhi vezetőknek nem szabad önmagukat is megtévesztő, rövidlátó politikai döntéseket eredményező képzetekbe esniük az ország szerepéről az ázsiai csendes-óceáni színtér jelenlegi dinamikájában. Az indiai politikai döntéshozóknak óvakodniuk kell minden téves számítástól, amikor az ázsiai csendes-óceáni térség szereplőinek tényleges erejét és szándékait mérlegelik.”²⁹

Az ázsiai csendes-óceáni térségben zajló stratégiai küzdelem sajátos vetületét képezi az egymást részben átfedő *szabadkereskedelmi övezetek* tervezetei közötti rivalizálás, ami mögött gazdasági és geopolitikai megfontolások egyaránt meghúzódnak.³⁰ Az Egyesült Államok a *Trans-Pacific Partnership* (TPP) kezdeményezése mögött áll, mely tervezet Kínát nem foglalja magába. Az ASEAN által szorgalmazott *Regional Comprehensive Economic Partnership* (RCEP) terve az ASEAN-államok mellett Kínára, Japánra, Dél-Koreára, Ausztráliára, Új-Zélandra és Indiára terjed ki, ám az amerikai kontinens államaira nem vonatkozik. Kína az APEC 2014 novemberében Pekingben tartott csúcsertekezletén a *Free-Trade Area of the Asia-Pacific* (FTAAP) széles földrajzi sugarú gondolatával állt elő,

29 Siwei, Liu: *India Should Avoid Confusion about its Role in Asia-Pacific*. *globaltimes.cn*, 2014. 12. 18.

30 *Free Trade Pacts. America’s Big Bet. America Needs to Push a Free-Trade Pact in the Pacific More Vigorously*. *The Economist*, 2014. 11. 15.

amely mind Kína, mind az Egyesült Államok részvételével számol. E három kezdeményezés közül India jelenleg csupán a másodikban érintett, ráadásul Újdelhi mindeddig meglehetősen kevés hajlandóságot mutatott az ASEAN által szorgalmazott radikális vám-tarifa-csökkentésre.

India szerepvállalása az ázsiai csendes-óceáni térségben nem épülhet csupán stratégiai és geopolitikai lábakra: a gazdasági, kereskedelmi és befektetési kapcsolatok szerves integrálása nélkül az indiai külpolitika e koncepciója féloldalas marad. India külkereskedelme az ASEAN államaival a kínai volumen hetedét éri el, s az ASEAN-országok együttes külkereskedelmi forgalmának alig 3%-át teszi ki. Az Indiát Délkelet-Ázsiával összekötni hivatott fizikai infrastruktúra kiépítése igen vontatottan halad. A Japánnal és Dél-Koreával zajló üzleti kapcsolatépítés ellenére az indiai gazdaság ma még alig van „bekötvé” a kelet- és délkelet-ázsiai integrált termelési és ellátási láncolatokba.

Abe Sinzó hatalomba való visszatérését követően a *japán–indiai kapcsolatok* dinamizálásában a gazdasági szempontok mellett az ázsiai hatalmi egyensúly összefüggéseibe illeszkedő stratégiai megfontolások markáns módon előtérbe kerültek. Japánnak megkülönböztetett érdeke India megerősödése, amelynek gazdasági alátámasztásához kész masszív tőkebefektetésekkel hozzájárulni. Tokiói látogatásáról Modi 35 milliárd USD-t kitevő befektetéscsomag ígéretével tért haza, ám a megfelelő befogadói környezet kialakítása már az indiai kormány reformpolitikájának eredményeitől függ.

Az *Indiai-óceán* régiójára vonatkozó újdelhi ambíciók szorosan összefüggnek az ázsiai csendes-óceáni nagytérségben történő markánsabb indiai szerepvállalást célzó törekvessel. Az újdelhi külpolitikai tervezők e kapcsolatot az indiai- és a csendes-óceáni térségek egymásba fonódó geopolitikai keretét jelölő *Indo-Pacific* színtér koncepciójában írják le.³¹ A gazdasági és hatalmi erőviszony-eltolódás Ázsia felé megnövelte az Indiai-óceánon átvezető – a világ kőolajszállítmányainak 50%-át és a nemzetközi kereskedelmi forgalom 25%-át áteresztő – vízi utak stratégiai fontosságát és sérülékenységét egyaránt. A Hormuzi-szorostól és Afrika szarvától az indiai szubkontinensen, az Indiai-óceánon és a Malaka-szoroson keresztül Délkelet-, majd Kelet-Ázsiába vezető ív komplex szemléleti keretbe illeszkedő stratégiát igényel. India célja, hogy valódi tengeri hatalommá emelkedjék, mivel a geopolitikai fontosságú óceáni szállítási és kommunikációs útvonalak középpontjában fekvő félszigetként földrajzi elhelyezkedése erre predesztinálja. „India, az Indiai-óceán segítségével, összeköti a tágabb Közel-Kelet geopolitikáját Kelet-Ázsia geopolitikájával – ezzel a konfliktus és a versengés egyre inkább egységes és organikus földrajzi térsége alakul ki Eurázsia hajózható déli pereme mentén.”³²

Az indiai erőkitetés (*power projection*) természetes iránya az Indiai-óceán, a hadiflotta fejlesztése prioritást élvez. Indiának – az Oroszországtól megrendelt INS Vikramaditya 2013 októberében történt leszállítását követően – immár két repülőgép-hordozó hajója van. A saját építésű, nukleáris rakétákkal is felszerelendő IND Arihant tengeralattjáró (egyelőre nem ismeretes időpontban történő) rendszerbe állítása fogja kiteljesíteni az eddig a rakétaalakulatokra és a légierőre korlátozódó „nukleáris triadot”. A fennhatósága

31 Mohan, C. Raja: *Samudra Manthan. Sino-India Rivalry in the Indo-Pacific*. Carnegie Endowment for International Peace, 2012

32 Kaplan, Robert D.: *India's Riveting Centrality*. *Stratfor*, 2012. 08. 22.

alatti Andamán- és Nikobár-szigetéről India képes a Malaka-szoroson áthaladó vízi forgalom ellenőrzésére. A „globális közjavakhoz” (*global commons*) történő hozzájárulás keretében a nemzetközi hajózási útvonalak védelmében és a kalózkodás elleni küzdelemben kész fokozott szerepet vállalni.

Szélesebb összefüggésben mindez illeszkedik az India és Kína között immár az Indiai-óceán térségében is érvényesülő rivalizáláshoz, illetve a Washington–Peking–Delhi háromszög dinamikájához. „India drámai módon az Indiai-óceán irányító központjában helyezkedik el, közel ahhoz a helyhez, ahol az Egyesült Államok és Kína a kettejük közötti sorstalálkozó felé tartanak. Az Egyesült Államok úton van afelé, hogy a működési területét hagyományosan két óceánra kiterjesztő hadiflottája a Csendes-óceán mellett immár inkább az Indiai-óceánra, semmint az Atlanti-óceánra összpontosítson. Kína szintén a Csendes- és az Indiai-óceán térségében bevethető flotta kifejlesztése felé mozdul el. Ezzel a Csendes-óceán nyugati partvidékéhez kapcsolódó Indiai-óceán a világ stratégiai szíve lesz.”³³ A két nagy ázsiai hatalom geopolitikai terének fokozatos kitágulása a világtengereket is érinti. India hadiflottája – egyelőre jelzésszerűen – meg-megjelenik a Malaka-szoroson túli vizeken, Kína pedig megkezdte pozícióinak építését az Indiai-óceán övezetében. Kína motivációi a Perzsa- (Arab-) öböl szénhidrogén- és Afrika nyersanyag-lelőhelyeihez vezető, számára kiemelt jelentőségű indiai-óceáni szállítási útvonalak logisztikai támogatásához, potenciális védelméhez kapcsolódnak. A kínai érdekeltségek nagyságrendjét érzékelteti, hogy a Kínába tartó kőolajszállítmányok 85%-a az Indiai-óceánon és a már most túlterhelt Malaka-szoroson keresztül éri el rendeltetési célját. E nyilvánvaló sérülékenység enyhítése céljából Kína egyrészt a „Malaka-dilemma” áthidalásának, azaz az indonéz–maláj szigetvilágon átvezető szorosok elkerülésének lehetőségeit veszi számba, s alternatív szállítási infrastruktúra létesítésére törekszik Mianmaron keresztül a szárazföldi Júnna tartomány és a Bengáli-öböl között. Másrészt az Indiai-óceán partvidékén és a vízi szállítási útvonalak tengelyében fekvő szigeteken – egyelőre kereskedelmi és logisztikai célzatú – kikötőláncolat létesítésébe fogott bele. (Ez a „gyöngysorstratégia”, amelyet megnyugtató szándékkal mostanában inkább „tengeri selyemút” elnevezéssel illetnek.) E láncolat részét Kyaukpyu (Mianmar), Csittagong (Banglades), Hambantota (Srí Lanka) és Gvadar (Pakisztán) hivatottak képezni. E kihívásra India a mianmari Sittve és a Makran-part iráni szakaszán, a Hormuzi-szoroshoz közeli Sah Bahar-öböl kikötőinek fejlesztésével igyekszik felelni, mely utóbbi egyben Afganisztán felé is kínál Pakisztánt megkerülő logisztikai útvonalat. Jelen fázisban India haditengerészeti ambíciói alapvetően az Indiai-óceánra irányulnak, Kína pedig mindenekelőtt a Dél-kínai tengerre fókuszál. Az amerikai hadiflotta mindkét szintéren domináns, pozícióját rövid és (véltetően) középtávon őrzi. A kínai flotta fejlesztésének elsődleges iránya még évekig a nyugat-csendes-óceáni szintér marad, ami időt hagy Újdelhinek a saját biztonsági szférájának tekintett Indiai-óceánra vonatkozó stratégiájának végrehajtására.

Az *indiai szubkontinens* Újdelhi tágabb ázsiai/nemzetközi kitekintésének háttérháza. India adja Dél-Ázsia lakosságának 70%-át és összesített GDP-jének 80%-át. A szubkontinens kisebb államai egymással közvetlenül nem határosak, s – legalábbis földrajzi érte-

33 Kaplan, Robert D.: *Monsoon*, i. m. 134. o.

lemben – egyedül India lenne képes összeköttetést biztosítani közöttük. Az indiai túlsúly minden objektív mérőszáma ellenére a szomszédos országok – amelyek közül némelyek saját kapacitásuk, területük és lakosságuk száma alapján a világ más térségeiben akár regionális hatalmi státuszra is igényt tarthatnának – nehezteléssel viselik India túlsúlyát. A térségen belüli nyilvánvaló aszimmetria – és a szomszédok abból fakadó frusztrációja – kezelésének feladatát Újdelhi mindeddig nem volt képes tartósan megoldani. India közvetlen szomszédsága elhúzódó feszültségekkel terhes, amelyek hatása – etnikai és/vagy vallási kapcsolatokon keresztül – átgyűrűzik Indiára is. Közvetlen szomszédjainak identitásában éppen az Indiától való különbözés, illetve a hozzá való viszonyulás játszik meghatározó szerepet. Az Indiával fenntartott kapcsolatoknak a gyakorlatban centrális belpolitikai vonzatuk is van az érintett szomszéd országok számára, s maga India is összefüggésben kénytelen kezelni saját belső kohéziója megőrzésének és szomszédsági kapcsolatai alakításának sokszor egymásba fonódó kérdéseit. Banglades és India viszonyában a szubkontinens megosztásának következményeként kettévált, erős nyelvi és kulturális identitással bíró Bengál keleti és nyugati részeinek viszonya különös jelentőségű. India és Srí Lanka kapcsolatait a szigetország tamil kisebbségének helyzete, illetve a dél-indiai Tamil Nadu állam politikai állásfoglalásai markánsan befolyásolják. India ambivalens kapcsolata szomszédjaival lehetőségeket kínál egyes külső szereplőknek a befolyásszerzésre, Újdelhi regionális háttérjének kikezdésére. Figyelmet érdemlő, hogy Kína kétoldalú kapcsolatai Dél-Ázsiában (különös tekintettel a kiemelten kezelt Pakisztánra) kifejezetten stratégiai motivációjúak, amelyekben nem a közvetlen gazdasági érdek szerepel első helyen. (Az indiai–kínai rivalizálás szempontjai – különböző előjelekkel – felsejlenek a Maldív-szigeteki, illetve legutóbb a Srí Lanka-i politikai változások hátterében.)

Míg Dél-Ázsia (átlagban) a világ legszegényebb térségeinek egyike, a regionális gazdasági integráció mértéke éppen itt a legalacsonyabb. Dél-Ázsia adja a világ lakosságának közel egynegyedét, ám a globális GDP-ből mindössze 6%-kal részesedik. A térség országainak külkereskedelméből az egymással realizált forgalom aránya csupán 5%. A szubkontinens felosztásából fakadó, többnyire makacsnak bizonyuló politikai feszültségek szétszakították a tradicionális gazdasági szálakat, amelyeknek a regenerálását a térség országai közötti komplementaritás alacsony foka is nehezíti. E ponton éppen India – mint Dél-Ázsia leginkább diverzifikált gazdasága – előtt nyílhat tér. Az indiai külpolitika – felismerve a direkt politikai nyomásyakorlás kontraproduktív voltát – az utóbbi években igyekszik a megcélzott regionális dominancia eszközeinek finomhangolására, az ország centrális elhelyezkedéséből, gazdaságának méretéből és növekedési potenciáljából fakadó komparatív előnyök kihasználása révén. Narendra Modi miniszterelnöki beiktatására valamennyi dél-ázsiai ország állam- vagy kormányfői meghívást kaptak, amivel India egyszerre érzékeltette regionális vezető ambícióinak folyamatoságát és a térségbeli együttműködés fejlesztésére irányuló szándékát. A Dél-ázsiai Regionális Együttműködési Társulás (*South Asian Association for Regional Cooperation – SAARC*) hatékonyságának korlátait felismerve India a szomszédos országokkal kétoldalú alapon fenntartott együttműködés erősítésével igyekszik – sugaras módon, szükség esetén aszimmetrikus kötelezettségek felvállalásával – magához kötni a hozzá képest kisebb és gyengébb térségbeli államok gazdaságait, perspektívában saját gazdasági terébe integrálva a szomszédokat. A

szervezet 2014 novemberében Katmanduban tartott csúcstalálkozóján Narendra Modi – a pakisztáni részről megnyilvánuló, stratégiai félelmekből fakadó ellenállásra alig burkoltan utalva – kijelentette, hogy a regionális gazdasági integráció szükség esetén a SAARC-tagok egy részének részvételével is kibontakoztatható. A szubkontinens keleti részére kiterjedő gazdasági integráció és infrastruktúra-bővítés a Délkelet-Ázsiával való összeköttetés (*Indo-Pacific Economic Corridor*) megteremtésének nélkülözhetetlen feltétele, s szélesebb keretbe helyezi az India északkeleti szövetségi államainak fejlesztését célzó elképzeléseket is.

Pakisztán India Achilles-sarka biztonsági és geopolitikai értelemben egyaránt. Lassan immár hét évtizedes konfliktusuk mélyrétegét az állami identitás központi kérdéseit érintő ideológiai szembenállás képezi; a vallási közösségek együttélésén alapuló szekuláris India elvi koncepciója ütközik a szubkontinens muzulmánjainak államaként megálmódott és létrejött Pakisztán ideájával. Ugyanazon geopolitikai térben helyezkednek el (Dél-Ázsia, az Indiai-óceán régiója, stratégiai „rálátás” Közép-Ázsiára), ami kijelöli stratégiai versengésük térbeli premisszáit és a közös régióban befolyással bíró külső szereplőkkel kapcsolatos érdekvizonyulásaikat.

Kasmír ügye a két ország közötti konfliktus mindhárom síkjára kiterjed (területi, államalkotó ideológiai és geopolitikai dimenziók), emellett emocionális töltetű szimbólummá vált, ami nehezíti a kölcsönösen elfogadható megoldások fellelését. A függetlenség elnyerése óta változó intenzitással és eszközökkel zajló indiai–pakisztáni szembenállás mára meghaladta a klasszikus értelemben vett kétoldalú kereteket, s szervesen beilleszkedett a nagy geopolitikai szereplők (Egyesült Államok, Kína) térségbeli involválódásával, valamint a terrorizmus és a nukleáris proliferáció fenyegetéseivel kiegészített szélesebb kontextusba.

Az elmúlt évtizedek gazdasági sikerei és külpolitikai tekintélynövekedése alapján India valamennyi mérvadó gazdasági és katonai szegmensben – a két ország közötti megközelítőleg nukleáris paritás kivételével – kinőtte a Pakisztánnal való „párosítás” kereteit. Miközben India – pályáivének minden ellentmondása dacára – geopolitikai és világgazdasági értelemben egyaránt felsőbb osztályba került, addig Pakisztán fokozatosan eljutott a kudarcállam kategóriájának határához. A washingtoni székhelyű Fund for Peace független kutatóintézet által 2014-ben kiadott, a „sérülékeny államokat” 12 komplex mutató – köztük a demográfiai nyomás, a menekülthelyzet, a kisebbségi közösségekkel szembeni diszkrimináció, a társadalmi egyenlőtlenség mértéke, a gazdaság teljesítménye, a közszolgáltatások működése, a jogállamiság érvényesülése, belső és külső biztonsági fenyegetések – alapján készített összehasonlításban veszélyeztetettségi szempontból Pakisztán a 10. helyet foglalja el.³⁴

Az indiai–pakisztáni viszonyban a katonai feszültségek és a jobbára felszínes politikai enyhülés szeszélyesen változó periódusai váltják egymást. Kasmírban India a status quo megőrzésében érdekelt hatalom, s képes azt – jelentős katonai és politikai erőráfordítás révén – megvédeni. Az enyhültebb időszakokban India a párbeszéd lehetőségének megőrzésére, valamint a szubkontinens felosztását követően mesterségesen megszakított kereskedelmi szálak regenerálására helyezi a hangsúlyt. E tekintetben megközelítés-

34 [Fragile States Index 2014. Fund For Peace, 2014.](#)

beli hasonlóság figyelhető meg az egymást váltó Kongresszus párti és BJP-kormányok között.

A hagyományos indiai percepció szerint a pakisztáni elit – amelyen belül újdélhi véleményalkotók e szempontból nem húznak éles választóvonalat annak katonai és politikai részei között – az Indiára való nyomásgyakorlás és a kasmíri kérdés napirenden tartása eszközöként tekint a radikális terrorista csoportokra, így igyekezvén enyhíteni a két ország hatalmi potenciáljai közötti aszimmetriát. A nukleáris elrettentés paritása objektív korlátot képez az eskaláció racionális szintjére vonatkozóan, ami korlátozza a terrorcselekményekre indiai részről adható katonai válaszcsoportok mértékét és intenzitását. Pakisztán belső problémáinak elmélyülése a szembenállás hagyományos értelmezését a „biztonsági vákuum” kialakulásának aggasztó perspektívájával egészítette ki. Az idestova 35 éve zajló afganisztáni háborúból geopolitikai hozadékot nyerő, de immár az instabilitás és a terrorizmus átgűrűződésének következményeivel küzdő Pakisztán számára a legközvetlenebb veszélyt a belföldi terrorista szervezetek tevékenysége és az állam „leolvadása” jelentik. India szempontjából egy állami struktúrában gyengülő, a terrorista csoportok ellenőrzésére egyre kevésbé képes, nukleáris Pakisztán az eddigieknél is veszélyesebb perspektíva. Pakisztán (in)stabilitásának alapvetően belső tényezőire India befolyásának mértéke korlátozott. India önmagában nem képes sem Pakisztán konszolidálására, sem pedig az ország esetleges összeomlásának megakadályozására, de a közvetlen következményekkel adott esetben szembesülnie kell, akár a nukleáris kapacitások sorsáról, akár a terrorista fenyegetés „szabadjára engedéséről” legyen szó. A dél-ázsiai témákban kiemelkedő szakértőnek számító, Újdélhiben is gyakran megforduló Stephen Cohen amerikai elemző a „feltételes pesszimizmus” álláspontjára helyezkedik: „Az indiai–pakisztáni kapcsolatok egy bizonyos tűréshatáron belül fognak ingadozni; nem eskalálódnak totális, nukleáris eszközöket is bevető háborúvá, de nem is fognak elmozdulni a normalizálás és a béke irányába sem.”³⁵ A kiindulópontjához képest sokkal összetettebbé vált indiai–pakisztáni szembenállás rendezésére a konfliktus jelen premisszái és regionális keretei között aligha lehet számítani, ami a szembenállás „menedzselését” teszi reális célkitűzéssé, s a továbbiakban is leköti India energiáinak és figyelmének jelentős részét. Jelen feltételek radikális megváltozása (az afganisztáni instabilitás áttérése Pakisztán törzsterületeire, az állami struktúrák megingása) ebbe az egyenletbe új, pontosan nem prognosztizálható tényezőket hozhatnak be, ami gyökeresen átírhatja India biztonságpolitikai környezetét is.

India politikai, gazdasági és humanitárius szerepvállalása *Afganisztánban* nem különíthető el az indiai–pakisztáni viszony kérdéskörétől. Újdélhi igyekezete Afganisztánban hagyományosan arra irányul, hogy Pakisztán ne tehessen szert „stratégiai mélységre” az országban (ez a koncepció egyébként még a 19. század végi brit–orosz „nagy játszma” gondolati öröksége). Újdélhi a kabuli központi hatalom támogatója, és következetesen hangot ad annak az álláspontjának, miszerint – tekintettel az afganisztáni helyzet regionális kisugárzására – a térség államainak érdemi szerepük van az ország konszolidálásában. Az ISAF-erők kivonulását követő időszakban a politikai és a biztonsági átmenet törekvésege megnöveli az instabilitás valószínűségét, mivel még egyáltalán nem világos, hogy az

35 Cohen, Stephen P.: *Shooting for a Century. Finding Answers to the India-Pakistan Conundrum*. Harper Collins, 2013, 174. o.

afgán hadsereg és a biztonsági erők milyen hatékonysággal lesznek képesek helytállni a tálibok 2015 tavaszán minden bizonnyal felújuló támadásaival szemben, s hogy mi lesz a még megmaradt amerikai alakulatok 2016-ban tervezett teljes kivonása után.³⁶ E képlekeny időszakban Újdelhi biztonsági érdekeit már nemcsak a Durand-vonalon túli pakisztáni befolyás ismételt növekedése (amire objektív földrajzi okokból Újdelhi közvetlen ráhatása korlátozott), hanem az afgán–pakisztáni határon átnyúló, potenciálisan Kasmírra is kiható és Indiát belbiztonsági összefüggésekben is érintő terrorista veszély fokozódása is fenyegeti. Nem kizárható eshetőséggként számolni kell a kabuli központi hatalom (bármilyen összetételű is legyen az) olyan mértékű meggyengülésével, ami a hagyományosan laza kohéziójú Afganisztán etnikai, törzsi, vallási vonalak mentén történő „felpuhulásával” járhat, mely folyamat kiterjedhet Pakisztán egyes területeire (a pastu határvidékre, Beludzsisztánra) is. Robert D. Kaplan amerikai elemző egy, a szubkontinens történelmileg friss határain átnyúló – egyelőre elméleti – opciót is felvet: „Felelősségteljes államok – és India mindenképpen annak tekinthető – vezetői a status quót és a stabil határokat, nem pedig azok ellentétét preferálják. Ám valamikor a 21. század folyamán Indiának talán nem lesz más választása, mint hogy szembesüljön Pakisztán részleges felbomlásával, ami megmészárolhatatlanul megváltoztathatja magát Indiát is.”³⁷

Az Újdelhiben Nyugat-Ázsiának nevezett térség – a Perzsa- (Arab-) öböl és a Közel-Kelet – az el nem kötelezett mozgalom idején ideológiai/politikai okokból szerepelt az indiai diplomácia érdeklődésére számot tartó területek között. Az érdeklődés megmaradt, ám a mögötte meghúzódó érdekek és motivációk pragmatikusabbakká váltak. Az indiai érdekeltségek súlypontja a Közel-Keletről egyértelműen a Perzsa- (Arab-) öbölre helyeződött át, ahonnan az ország kőolajimportjának kétharmada érkezik, a kereskedelmi forgalom nagyságrendje meghaladja a 120 milliárd USD-t, a Perzsa-öböl monarchiáiban dolgozó összesen 6 millió indiai vendégmunkás hazautalásainak összege pedig eléri a 35 milliárd USD-t. India energiafüggősége, ezen belül az öböltérségből származó kőolajimporttal szembeni kitétsége (függősége) stratégiai sérülékenység forrása. A tágabb Közel-Keleten érvényesülő politikai instabilitás – India saját muszlim kisebbségének frusztrációi³⁸ miatt – átgűrűző hatással járhat, ami belbiztonsági szempontból is motiválja Újdelhi óvatosságát.

A Közel-Keleten és a Perzsa- (Arab-) öbölben három konfliktus fonódik össze: a radikális iszlám előtérbe kerülésének tendenciájába torkolló „arab tavasz” ellentmondásos következményei, az elhúzódó palesztin–izraeli szembenállás és Irán regionális hatalmi tényezőként való megerősödése, mely utóbbi együtt jár a szunnita–síita (és az iráni–szaúdi) ellentétek regionális léptékű fokozódásával. Mindeközben a Perzsa- (Arab-) öböl „geopolitikai optikája” is változik. A nyugati országok kőolajimportja (arányaiban) csökken a térségből, az itteni kőolaj egyre inkább az ázsiai gazdaságok ellátása szempontjából válik létfontosságúvá, annak potenciális biztonsági és stratégiai következményeivel együtt.

India mindeddig nem játszott érintettségének és érdekeinek nagyságrendjéhez mérhető szerepet Nyugat-Ázsiában. Óvakodott attól, hogy a térség éles konfliktushelyzeteiben markánsan állást foglaljon azon országok között, amelyekhez kiemelt érdekek és a szoros

36 Sood, Rakesh: *India's Afghan Dilemma*. *The Hindu*, 2015. 01. 20.

37 Kaplan, Robert D.: *Rearranging the Subcontinent*. *Stratfor Global Intelligence*, 2014. 12. 24.

38 Shaban, Abdul (ed.): *Lives of Muslims in India. Politics, Exclusion and Violence*. Routledge, 2012.

együttműködés szálai fűzik (az Öböl-menti Együttműködési Tanács államai, Irán, Izrael). Az indiai kül- és biztonságpolitika következő kihívása az ország Ázsia-politikájában jelenleg meglévő földrajzi egyensúlyhiány feloldása. Míg Délkelet- és Kelet-Ázsiában India a *Look East/Act East* politika jegyében koherens stratégiát követ, addig nyugati irányban, a Perzsa- (Arab-) öböl és a Közel-Keleten mindeddig passzív, követő jellegű irányvonalat vitt. India érdekeinek súlya Nyugat-Ázsiában is napirendre tűzi a régió energiaforrásai és kockázati tényezői iránti kitettség mértékének megfelelő reagálási képesség kifejlesztését és politikai keretbe foglalását. Narendra Modi a *Link West*, azaz a tágabb Közel-Kelet felé irányuló intenzívebb kapcsolatépítés irányvonalát hirdette meg, melynek építőköveit a kulcsországokkal (Szaúd-Arábia, Irán, Egyiptom, illetve Törökország) fenntartott párbeszéd rendszeressé tétele, az Arab Liga és India közötti intézményesített kontaktusok kialakítása, valamint az Izraellel az utóbbi húsz évben diszkrétan, de a biztonsági és a katonai-gazdasági szférákban annál eredményesebben bővülő együttműködésnek megfelelő szintű politikai dialógus képezi.

India külpolitikájában az *Oroszországhoz* fűződő stratégiai partnerségi viszony évtizedeken keresztül az egyik legstabilabb kétoldalú kapcsolatnak volt tekinthető. Az egykori Szovjetunió és az el nem kötelezett India egymásra találását az 1960-as években a hidegháború logikájának dél-ázsiai leképezése diktálta, aminek megfelelően az Egyesült Államok és Pakisztán kapcsolatait a szovjet–indiai viszony ellensúlyozta ki. A Szovjetunió és India közötti együttműködés kibontakozása időben egybeesett a szovjet–kínai viszony elhidegülésével is. A geopolitikai elemzők érdeklődésének homlokerében álló Washington–Peking–Delhi háromszög mellett kialakult egy Moszkva–Peking–Delhi háromszög is, amely – a szereplők közötti kapcsolatok hullámvászásának függvényében – nem elhanyagolható módon befolyásolta és befolyásolhatja az ázsiai hatalmi viszonyokat. Az Újdelhi és Moszkva közötti kapcsolatok stratégiai eleme túlélt mind a hidegháború megszűnését, mind pedig a Szovjetunió felbomlását: az Oroszországgal fenntartott katonai-gazdasági és polgári nukleáris együttműködés India stratégiai autonómiájának pillére maradt. India a világ elsősorú fegyverimportőre, s piacán Oroszország mellett Izrael, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország is fontos pozíciókat szereztek. Ezzel együtt az orosz kapcsolat különleges értéke abban rejlik, hogy Oroszország hajlandó mind szállítóként, mind az indiai féllel közös gyártóként a rendelkezésére álló legmodernebb haditechnika átadására vagy együttes továbbfejlesztésére.

Az Ukrajna kapcsán formálódó geopolitikai helyzet az indiai–orosz kapcsolatokat is adaptációs kényszerbe hozza. India mindeddig messzemenő tapintattal kezelte Moszkva ukrajnai politikáját, s bár nem ismerte el a Krím csatlakozását Oroszországhoz, tartózkodott a félsziget annexiója, valamint a kelet-ukrajnai beavatkozás nyilvános bírálatától. Az Ukrajna körüli történések szélesebb geopolitikai következményei ugyanakkor Indiát is érzékenyen érinthetik. „Az ukrajnai válság elhúzódása, valamint a feszültség növekedése Oroszország és a Nyugat között komoly kihívás elé állítja India külpolitikáját. Azzal, hogy a Nyugat nyomásának enyhítése céljából Oroszország Kína karjaiba szalad, India geopolitikai manőverezési lehetőségei szűkülnek mind Ázsiában, mind azon túl.”³⁹ Indiát

39 Mohan, C. Raja: *The Great Game Folio: Russia Hugs China*. *The Indian Express*, 2014. 12. 27.

nyugtalanítja az orosz–kínai viszony dinamikájának és belső erőviszonyainak változása. A Nyugat és Oroszország közötti „új hidegháború” hatására még szorosabbá vált orosz–kínai viszonyban egyre inkább Kína a domináns fél. E trend befolyással lesz az ázsiai és a szélesebb geopolitikai egyensúlyra, valamint a Moszkva–Peking–Delhi kapcsolati háromszögön és a BRICS-en belüli erővonalakra. Újdelhiben az is nyugtalanságot kelt, hogy orosz részről már Kínának is ugyanazon szintű katonai technikát szállítják, mint Indiának, ami éppen legnagyobb stratégiai riválisával szemben értékeli le az indiai hadsereg által rendszerbe állított fegyverzetet.

India külkapcsolati hangsúlyai között az *Európai Unió* sajátos ambivalenciával szerepel. Egyrészt 2004 óta hivatalosan az Európai Unió „stratégiai partnere”, amellyel a legutóbb 2008-ban egyeztetett közös akciótervben lefektetett céloknak megfelelően széles körű együttműködést folytat, beleértve a politikai dialógus és a biztonsági kooperáció területeit is. Az EU – tagállamainak összesített adatai alapján – India legfontosabb kereskedelmi partnere,⁴⁰ egyik vezető tőkebefektetője, s szerepe a fejlesztési együttműködés, valamint a humanitárius segítségnyújtás területein is kiemelkedő. Másrészt viszont Indiában nem igazán értik az Európai Unió sajátos belső együttműködési kultúráját, amely a távolból szemlélve vontatottnak és nehezen átláthatónak tűnik, miközben gyakran elégtelennek vélik az EU kohézióját az India érdekei szempontjából valóban releváns kérdésekben. Újdelhiben elterjedt vélekedés szerint az Európai Unió hozzáadott értéke nem igazán jelentős mindazon témákban, amelyek az indiai kül- és biztonságpolitikában prioritást élveznek. Az EU nem stratégiai tényező az India számára különösen fontos térségekben, így Dél-Ázsiában, a Perzsa- (Arab-) öbölben, Délkelet- és Kelet-Ázsiában. Indiai oldalról hagyományosan nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az EU tagországaival történő együttműködésnek, különös tekintettel a „nagy” tagállamokra, az Egyesült Királyságra, Németországra és Franciaországra. Azokon a pontokon, ahol „Európa” uniós keretben, koherens módon jelenik meg, az együttműködés érdemivé válik, amire az Indiai-óceán hajózási biztonsága és a kalózkodás elleni küzdelem terén az EU Atalanta művelete (EU-NAVFOR-ATALANTA) pozitív példát szolgáltat. Az indiai érdekeket erősen érintő témák közül a kereskedelmi politika az a terület, ahol a kompetenciák kifejezetten uniós szintűek, s az Európai Bizottság illetékességébe tartoznak. Az Európai Unió és India közötti – 2007-ben indult – szabadkereskedelmi tárgyalások elhúzódása ugyanakkor a kapcsolatrendszer egésze számára kedvezőtlen üzenetet közvetít, s a konkrét eredmények késlekedése az utóbbi években hátráltatta a stratégiai partnerségi megállapodásban előirányzott, elvileg évenkénti EU–India-csúcstalálkozók megtartását is (a legutóbbi csúcst 2012 elején tartották Újdelhiben). Shashi Tharoor – 2009–2010-ben indiai külügyi államminiszter, korábban az ENSZ főtitkár-helyettese, 2007-ben pedig India hivatalos jelöltje a világszervezet főtitkári posztjára – találóan, de helyenként méltatlanul maró gúnnyal summázza véleményét: „Újdelhi erősíti kapcsolatait az általa megbízható partnereknek tekintett európai országokkal, ám képtelen Európára mint a kialakulóban lévő multipoláris világ egyik lehetséges pólusára tekinteni. Újdelhi partneri affinitást érez London, Berlin vagy Párizs iránt, de ugyanezt már nem tudja elképzelni Brüsszel vagy Strasbourg kapcsán.

40 *European Union, Trade in Goods with India*. trade.ec.europa.eu, 2015. 01. 20.

Fennáll a veszélye annak, hogy Újdelhi búbájos, ám irreleváns kontinensként le fogja írni Európát, mint ami ideális hely nyári vakációzásra, de komoly ügyekben már kevésbé lehet számítani rá.”⁴¹ Az idézet utolsó mondata – amely egyébként szóról szóra bekerült Shashi Tharoor India külpolitikájáról 2013-ban megjelentetett összefoglaló monográfiájának⁴² szövegébe is – közírói túlzás, nem hivatalos politikai vélemény, ám ezzel együtt rámutat az Európai Unió imázsának és láthatóságának kétségtelenül meglévő problémáira.

Ambíciók és intelmek

Narendra Modi miniszterelnöksége kétségtelen ígéretet hordoz, melynek valóra váltása attól függ, hogy kormánya milyen irányokban és milyen hatékonysággal lesz képes formálni India belső állapotait, gazdaságát és külpolitikáját. A választási győzelemben Modi személyes karizmája és politikusi teljesítménye meghatározó szerepet játszott. Az új miniszterelnök markáns arcélú, erős vezető, aki azzal kampányolt, hogy a gazdasági fejlesztés és a kormányzás hatékonyságának javítása esélyt terem az indiai közéletet évtizedeken keresztül szabdaló etnikai, vallási és kasztbéli ellentétek áthidalására. A választóktól kapott megbízatása ennek megfelelően a növekedési ütem ismételt felgyorsítása, ami a gazdaság további nyitását, valamint a külpolitika e prioritáshoz való szervezesebb illesztését teszi szükségessé. A Modi-kormányt elődjénél magabiztosabb érdekképviselőt jellemzi, maga a kormányfő rendkívül intenzív nemzetközi programot bonyolít le. Miniszterelnökségének eddigi 8-9 hónapos első szakaszában – kétoldalú látogatások során vagy fontos nemzetközi és regionális multilaterális események margóján – személyesen találkozott India legfontosabb partnereinek vezetőivel. Részt vett az ENSZ Közgyűlésének ülészekán, a BRICS-, a G20- és a kelet-ázsiai csúcscrétekezleteken, látogatást tett Washingtonban, Tokióban, valamint fogadta az amerikai, a kínai és az orosz elnököt. Az egyes konkrét külpolitikai területek tekintetében a váltás – első pillantásra – nem olyannyira koncepcionális, mint inkább operatív és stílusbeli. Az 1998–2004 közötti BJP- és a 2004–2014 közötti Kongresszus párti koalíciós kormányok külkapcsolati célkitűzéseit összességükben (kimondva-kimondatlanul) a jelenlegi kabinet is vállalja, akár az indiai–amerikai stratégiai kapcsolatok építését, akár a Délkelet- és Kelet-Ázsia felé történő nyitás irányvonalát, akár a szomszédságpolitikát, akár az indiai–pakisztáni viszony menedzselésének kereteit nézzük. Henry Kissinger is óvakodik tektonikus elmozdulások előrevetítésétől: „A reformok és a gazdasági növekedés platformján 2014 májusában meggyőző többséggel megválasztott, hindu nacionalista vezetésű kormánya alatt India várhatóan az eddigiéknél erőteljesebben fogja hagyományos külpolitikai céljait követni.”⁴³

C. Raja Mohan stratégiai elemző nyomán⁴⁴ öt pontban foglalható össze a Modi-kormány diplomáciájának pragmatikus hangsúlyváltása.

1. Az indiai külpolitika célmeghatározásai közül a gazdasági fejlesztés előmozdítása megerősített helyre került. Modi számára a diplomácia – beleértve annak legfelső szintjét

41 Tharoor, Shashi: Reconsider Relations with the European Union. *India Today*, 2012. 10. 13.

42 Tharoor, Shashi: *Pax Indica: India and the World of the 21st Century*. Penguin India, 2013.

43 Kissinger, Henry: *World Order*. Penguin Press, 2014. 208. o.

44 Mohan, C. Raja: A New Panchsheel. *The Indian Express*, 2014. 10. 09.

is – azon stratégia eszköze, amely az ország gazdasági perspektíváiba vetett nemzetközi bizalom helyreállítására, valamint az átfogó modernizációhoz, az infrastruktúra fejlesztéséhez és a termelői szektor bővítéséhez elengedhetetlen külső források mobilizálására irányul.

2. India primátusát saját közvetlen szomszédságában Modi a dél-ázsiai országokkal regionális keretben és kétoldalú síkon egyaránt szorgalmazott gazdasági együttműködés intenzívebbé tételével igyekszik megszilárdítani. Az indiai külpolitika szomszédsági dimenziójának elsőbbsége erős szimbólumokban is kifejezésre jutott; a térségbeli országok állam- vagy kormányfői kivétel nélkül részt vettek az új miniszterelnök beiktatásán, akiknek első hivatalos külföldi útja a szomszédos Butánba és Nepálba vezetett.

3. Az indiai külkapcsolatok leginkább problematikus viszonylatainak tekinthető Pakisztán és Kína felé a Modi-kormány a gazdasági együttműködés bővítésének készségére és a stratégiai kérdésekben képviselt álláspontok határozottságára építő kettős irányvonalat folytat.

4. India új kormánya a nagyhatalmakkal (Egyesült Államok, Kína, Japán, Oroszország, EU) fenntartott kétoldalú viszony potenciáljának minél teljesebb kihasználására törekszik, s külkapcsolatainak egyensúlyi állapotát e „körkörös” kapcsolatfejlesztés, nem pedig az „egyenlő távolságtartás” révén, dinamikus módon kívánja alakítani.

5. Multilaterális síkon az indiai diplomácia morális tónusa pragmatikus irányba tolódik el, ami erősítheti India kompromisszumkészségét a „globális kormányzás” kérdéseiben (világkereskedelem, gazdasági globalizáció, klímaváltozás, szellemi tulajdonjogok védelme).

A „stratégiai autonómia” passzív felfogását felváltja a „stratégiai befolyásyakorlás” igénye: India nyomatékosabban kíván élni nagyhatalmi potenciáljával, a nemzetközi trendek alakításában való tényleges részvétel lehetőségeivel. Az indiai külpolitika alapfilozófiája az ázsiai és a globális színtereken egyaránt megjelenített egyensúlypolitika marad, ám a diplomáciai „modus operandi” markánsabb vonásokat vesz fel, intenzitásában felerősíti a meghatározó ázsiai és nemzetközi szereplőkkel fenntartott kapcsolatokat, India geopolitikai keresettségét pedig tudatosabban törekszik konkrét előnyökké formálni. Mindehhez tegyük hozzá: az egyensúlypolitika bonyolult és érzékeny szerkezet, amelynek van rugalmas „holtjátéka” (amelyen belül egy bizonyos irányba való elmozdulás még nem idéz elő komoly feszültséget a kapcsolatrendszer más irányában), ám szakítószilárdságának is megvannak a maga tűréshatárai, amelyeken túl már választási kényszerek lépnek fel a tényleges külpolitikai gyakorlatban. Az indiai diplomácia próbája, hogy az elkövetkező években milyen mértékben és milyen arányban tud megfelelni legfontosabb ázsiai és globális partnerei részéről vele szemben megnyilvánuló – egymást részben átfedő, egymással részben ellentétes – elvárásoknak, s milyen hatásokkal lesz képes úgy továbbvinni a stratégiai közeledés politikáját az Egyesült Államok irányában, hogy ne jusson el töréspontig a Kínával fenntartott viszonyban. Ehhez kapcsolódó dilemma, hogy – a kínai–orosz közeledés előrehaladásának és mélységének, valamint az ázsiai és a nemzetközi erőviszonyokra gyakorolt hatásának függvényében – az indiai külpolitika egyensúlyi szempontjai milyen idősíkokban és milyen intenzitással tűzik napirendre az Egyesült Államok felé igazodó geopolitikai pályamódosítást.

India nemzetközi státuszát, presztízsét, partneri súlyát és külpolitikájának eredményességét az ország gazdasági teljesítménye megkerülhetetlen módon befolyásolja. Modi választási sikerének alapvető oka az a gyakorlati referencia volt, amelyet Gudzsarát gazdasági fejlesztésében főminiszterként magáénak tudhat. A választási kampányban a „gudzsarati modell”⁴⁵ összindiai léptékben való alkalmazhatósága pró és kontra érvek öszszecsapását hozta, de a választói akarat egyértelműen bizalmat szavazott a hagyományos újdolhi politikai elittől életútjában, mentalitásában és fellépésében egyaránt markánsan elütő, a feltörekvő alsó középrétegek ambícióit személyében is megtestesítő Narendra Modinak. A külső hatások felé már csak északnyugati, tengerparti fekvése miatt is hagyományosan nyitott, kereskedelmi vénával megáldott Gudzsarát India lakosságának 5%-át és területének 6%-át teszi ki, ám az összindiai GDP 7,6%-át és az export 22%-át adja. Modi több mint egy évtizedes főminisztersége alatt a gudzsarati gazdaság bővülése átlagosan évi 10%-ot tett ki, rendszeresen több százalékponttal meghaladva India növekedési rátáját. Fejlesztéspolitikája a kompetens, korrupciómentes és vállalkozóbarát kormányzás elvére és tényleges gyakorlatára épült. Gudzsarát kormányzata nagyarányú infrastruktúra-fejlesztéssel, az energiaellátás folyamatosságának (Indiában párját ritkító) garantálásával, valamint az indiai és a külföldi nagyvállalatok megtelepedését megkönnyítő, IT-alapú ügyintézésel járult hozzá a gazdaság modernizálásához és felpörgetéséhez. Ez az a recept, amelynek indiai léptékű megvalósítására Modi mandátumot kért és kapott. India nagyságából, összetettségéből és föderatív politikai szerkezetéből következő politikai egyeztetési mechanizmusai nyilván nem teszik lehetővé minden eltervezett reformintézkedés csomagszerű bevezetését, az eredmények azonnali jelentkezését. A Modi-kormány által indított Make in India-kampánytól (amely a termelői szektorokra kíván összpontosítani a munkahelyteremtés, a külföldi tőke- és technológia-behozatal bővítésének szándékával), az India egész területére egyformán alkalmazandó, egységes áru- és szolgáltatási adó (*goods-and-services tax – GST*) tervezett bevezetésétől, valamint az indiai diaszpóra tőkéjének, szellemi tudásának és nemzetközi kapcsolatainak intenzívebb felhasználásától az üzleti élet és a közvélemény a gazdasági növekedés felgyorsulását várja. Az IMF legfrissebb prognózisa⁴⁶ szerint India GDP-növekedése – a Modi-kormány reformretorikájának pozitív visszajelzését mutató belföldi és nemzetközi percepcióváltozás, valamint a kőolaj árcsökkenéséből fakadó cserearány-javulás következtében – 2015-ben 6,3%, 2016-ban pedig 6,5% lehet. (Kína növekedését 2015-ben az IMF 6,8%-ra, míg 2016-ban 6,3%-ra teszi, azaz két éven belül előállhat annak esélye, hogy – első alkalommal – India GDP-bővülése százalékban meghaladja a Kínában valószínűsített mértéket. A százalékban megadott növekedési adatok csalóka voltát jelzi ugyanakkor, hogy Kína GDP-je ötszöröse – még vásárlóerő-paritáson számolva is több mint két és félszerese – az indiainak,⁴⁷ tehát a két ország gazdaságai közötti különbség abszolút értékben még így is nőni fog.)

A sikeres gazdaságfejlesztési példa „extrapolálásának” kísérlete rávilágított a „gudzsarati modell” árnyoldalainak (a gazdasági növekedés ütemétől elmaradó szociális érzé-

45 The Gujarat Model. How Modi-nomics was Forged in One of India's Most Business-friendly States. *The Economist*, 2015. 01. 10.

46 World Economic Outlook Update January 2015. *imf.org*, 2015. 01. 20.

47 CIA World Factbook, 2014.

kenység, a hindu többség és a muszlim kisebbség közötti feszültség) dilemmáira is. A társadalmi olló szétnyílása, valamint az ország rendkívül összetett szövetét alkotó vallási, etnikai, nyelvi és regionális közösségek, társadalmi csoportok, kasztok közötti viszony kérdései országos léptékű dilemmák, s egész India fejlődésének irányát és minőségét a „condition humaine” szempontjából meghatározó tényezők. India nemzetközi presztízsének és partneri megbecsülésének, az indiai „soft power” vonzerejének alakulásában az India-imázs lényeges mozzanatát képező demokratikus berendezkedés, a közélet és a társadalmi együttélés általános normáját jelentő politikai és vallási tolerancia, valamint az országról külföldön élő képet még mindig markánsan árnyaló, szélsőséges szociális különbségek kezelése megkülönböztetetten fontos szerepet fognak játszani a jövőben is.

Amartya Sen Nobel-díjas közgazdász értékítélete az indiai növekedés morális tartalmáról erősen szkeptikus: „A fejlődés világtörténetében valószínűleg nincs másik példa arra, hogy egy gazdaság ilyen gyorsan és ilyen hosszú ideig növekedjék, miközben a széles értelemben vett társadalmi haladást ennyire korlátozott mértékben mozdította volna elő.”⁴⁸ A UNDP által kiadott Human Development Index 2014. évi (az átlagos élettartamot, az iskolázottságot és az egy főre jutó nemzeti össztermék mérőszámait összesítő) adatai szerint India a világ 187 országából a szerény 135. helyen áll.⁴⁹ A dél-ázsiai államok humán fejlődésének összevetése sem feltétlenül kedvező India szempontjából. Bár India növekedési üteme tartósan meghaladja a szomszéd országokét, nemcsak az UNDP-listán 73. helyen szereplő Srí Lanka, hanem a legfejletlenebbek között számon tartott Banglades és Nepál is jobban teljesítenek bizonyos társadalmi mutatók tekintetében. A szociális szempont India külső törekvéseinek hátráltatójaként is megjelenik: „Az egészségügyi ellátás, tűrhető színvonalú iskolák és más, az emberi jóléthez és az elementáris szabadságjogokhoz elengedhetetlen alapellátások hiánya az indiaiak többségét olyan mértékű szegénységre kárhoztatja, amilyenhez hasonló más, a világban előrehaladni próbáló, önmagát tisztelő országokban ritkán láthatunk.”⁵⁰

India alkotmányos demokrácia, egysége az ebből fakadó értékeken nyugszik. Önképének, identitásának, nemzetközi tekintélyének alapja demokratikus értékvilága és politikai berendezkedése, mely profil Nehrutól kezdve szervesen beépült valamennyi újdélhi kormány külpolitikájának érvrendszerébe, párthovatartozástól függetlenül. Narendra Modi külpolitikája is épít e demokratikus örökségre és az abból táplálkozó nemzetközi presztízsre. Értékvilága a demokráciák nemzetközi közösségének részévé teszi az országot, az indiai demokrácia globális relevanciája pedig példát nyújt a fejlődő államok politikai evolúciójának kívánatos irányára nézve. „Az indiai demokrácia fennmaradása fontos, mert többkötetnyi tudományos vitánál jobban cáfolja azt a véleményt, miszerint az emberi jogok és a demokrácia csupán provinciális nyugati jelenségek. India példája bizonyítja, hogy a demokráciaellenes »ázsiai« értékek – melyeket a szónokok Szingapúrtól Kínáig hirdetnek – egyszerűen csak demokráciaellenesek, de nem szükségszerűen jellemzőek Ázsiára.”⁵¹ Az indiai demokrácia állapota – az elvek magaslatáról a mindennapok gyakorlatába

48 Drèze, Jean – Sen, Amartya: *Putting Development In Its Place*. *outlookindia.com*, 2011. 11. 14.

49 UNDP *Human Development Report 2014*. *undp.org*, 2015. 01. 20.

50 Drèze, Jean – Sen, Amartya: *An Uncertain Glory. India and Its Contradictions*. Allen Lane, 2013, 280. o.

51 Brzezinski, Zbigniew: *A nagy sakktabla*, i. m. 281. o.

átlépve – persze árnyaltabb képet mutat. „India valóban szabad és szabadon szárnyaló társadalom. Ám az indiai demokrácia takarója alá bepillantva már egy komplexebb és aggasztóbb valóságot láthatunk. Az utóbbi évtizedek folyamán India jelentősen megváltozott ahhoz a képhez viszonyítva, amely rajongóinak szívében él. Nem arról van szó, mintha India kevésbé lenne demokratikus; sok tekintetben most még demokratikusabbá vált. Ezzel együtt kevésbé toleráns, kevésbé világi, kevésbé törvénytisztelő, kevésbé liberális.”⁵² A jelenkori indiai demokrácia jogi építménye és működési módja közötti rés fokozatosan tágul. „Amennyiben a demokrácia hardware-jét nézzük, akkor nyilvánvalóan megérdemelt az öndicséret. Az indiaiak szólás- és mozgásszabadsága korlátlan, szavazati joguk csorbíthatatlan. Ha viszont a demokrácia software-jét vetjük vizsgálat alá, ez esetben a kép kevésbé örömteli. A politikai pártok többségéből családi vállalkozások lettek. A legtöbb politikus korrump, sokaknak közülük bűnözői hátterük van. A demokrácia működése szempontjából központi jelentőségű intézmények minősége az évek során meredeken lehanyatlott. A valóban független gondolkodású köztisztviselők százalékaránya folyamatosan csökken, csakúgy, mint a pártatlanul ítélkező bíráké.”⁵³

A BJP-nek abszolút többsége van az újdelhi törvényhozás alsóházában, amire az 1980-as évek óta nem volt példa az összindiai politikában. Ezzel együtt hiba lenne azt feltételezni, hogy a BJP, illetve személyesen Narendra Modi köré valamiféle „centrális erőter” építhető ki Indiában. A minden tekintetben heterogén összetételű India sokrétű társadalmi és politikai pluralizmusa olyan centrifugális erőket táplál, amelyek – mint arra a történelem számos meggyőző példát mutat – a gyakorlatban lehetetlenné teszik az ország egyetlen központból történő, centralizált irányítását. India összetartása és belső energiáinak közös mederbe terelése rugalmasságot, kompromisszumkészséget, mértékletességet követel meg, tehát Modi India miniszterelnökéként aligha alkalmazhatja azt a saját személyére szabott irányítási módszert, amelyet Gudzsarat állam főminisztereként egyébként sikerrel követett. A központi kormány törvényhozási mozgásterének – és ezen keresztül a reformok gyorsaságának – az indiai parlament felsőházának összetétele is határt szab, hiszen tagjait zömmel a szövetségi államok delegálják. India inherens pluralizmusának markáns megnyilvánulása a korrupcióellenes tömegmozgalmakból kinőtt AAP kiugró sikere a 2015 februárjában Delhiben tartott helyi választásokon, ahol a párt a 16 millió lakosú főváros 70 tagú törvényhozásában 67 mandátumot nyert el. Bár az AAP Delhin kívül mindaddig nem tudott stabil bázisra szert tenni, a párt által képviselt stílus és politikai üzenet potenciálisan megállíthatja – de legalábbis lassíthatja – a „Modi-úthenger” eddigi ütemű előrehaladását: „2014 májusában Modi a változást reprezentálta. Az AAP győzelme Delhiben arra figyelmezteti a BJP-t, hogy Modin túlmenően is lehetnek további változások.”⁵⁴

A demokrácia általános politikai állapotain túlmenően ismét aktualitást nyer az egymással szemben elvi-ideológiai alternatívákat megfogalmazó India-fogalmak⁵⁵ versengése, amely közvetlen kihatással van a szubkontinentensnyi méretű, ma már 1,2 milliárd lakosú, etnikai, nyelvi, vallási és társadalmi szempontból egyaránt amorf összetételű India belső

52 Zakaria, Fareed: *The Future of Freedom. Illiberal Democracy at Home and Abroad*. Norton Paperback, 2007, 106. o.

53 Guha, Ramachandra: *India after Gandhi. The History of the World's Largest Democracy*. Pan Books, 2007, 749. o.

54 *The Delhi Spring*, *The Hindu*, 2015. 02. 11.

55 Khilnani, Sunil: *The Idea of India*. Penguin Books, 2004.

kohéziójának erősítését és összetartását célzó politikai gyakorlatra. India alkotmánya a Kongresszus Párt által dominált függetlenségi mozgalom Gandhi és Nehru által fémjelzett szellemisége alapján kimondja a vallási közösségek jogilag egyenrangú együtt- és egymás mellett élésének talapzatára épülő „szekuláris” állam elvét. India belső közállapotait és külső imázsát máig meghatározza azon nézetrendszer, amely a sokféleség tiszteletben tartásában, az egymáshoz kapcsoló különbségek tolerálásában, valamint az India-tudat rétegzettségében látja az ország egységes létének biztosítékát. A BJP hatalomba való vizsztatérésével a hindutva⁵⁶ az elkövetkező időszakban markánsabban alakítja az indiai közélet tónusát. A BJP része, illetve politikai arca azon – történelmi gyökerekkel bíró – eszmei irányzatnak és széles intézményi hálózatnak, amelynek kiindulópontja a hindu kultúra és az India egymástól elválaszthatatlan egységén alapuló „hindu nemzet” ideája. Eszerint India megkülönböztető jegye és alapvető kulturális összetartó köteléke a „hinduság”, melynek ethoszával (ha nem is vallási tartalmával) az országban élő más közösségeknek is azonosulniuk kell.

Narendra Modi életútja szorosan kötődik a hindutva köré kiépült mozgalmi háttérhez, politikai pályafutásának legellentmondásosabb mozzanata pedig a 2002. évi gudzsarati muszlimellenes pogrom, amikor hivatalába frissen belépett főminiszterként bírálói és ellenfelei szerint nem tett meg minden tőle telhetőt a kétezer fő életét követelő tömegmészárlás megakadályozására. Bár ebben az ügyben nem marasztalta el bíróság, a 2002. évi események emléke máig nyomot hagy politikusi megítélésén. Gudzsarát főminiszterként következetesen a fejlesztéspolitikára koncentrált, s a 2014. évi országos kampányban is a pragmatikus modernizátor profilját domborította ki. India nemzeti ünnepén, augusztus 16-án a főváros történelmi Vörös Erődjében elmondott beszédében Narendra Modi immár miniszterelnökként a vallási közösségek, kasztok és regionális hovatartozások közötti ellentétek áthidalására szólított fel, mivel e megosztottság hátráltatja a gazdasági fejlődést. A hindutva eszméjéből kinőtt mozgalmi, társadalmi és kulturális szervezetek hálózatából érkező impulzusok – legutóbb az indiai alkotmány preambulumban szereplő „szekuláris” jelző körül kibontakozott polémia⁵⁷ – azonban képesek zavart kelteni a kormányfő prioritásainak interpretálásában bel- és külföldön egyaránt. Saját politikai háttérének kezelése Modi miniszterelnökségének egyik folyamatos kihívása.⁵⁸ A BJP bázisában és politikusi körében is jelen lévő hindu nacionalizmus a kormányfő ambiciózus fejlesztési politikáját és India külkapcsolatait olyan ideológiai felhangokkal kíséri, amelyek súlyos tehertételt jelenthetnek.⁵⁹ India modern történetében láttunk már példákat arra, hogy az egymással konkurens India-fogalmak összecsapása a „kulturkampf” szűkebb színteréről a társadalom pórusaiban is szétterülő politikai mozgósítás formáját öltötte. Hasonló esetek megismétlődése – vagy akár annak kockázata – még inkább elbizonytalanítaná India 160 milliós muszlim kisebbségének életérzését és létfeltételeit, s belső teret kínálna a tágabb Közel-Keletről kisugárzó destabilizáló hatások érvényesüléséhez. Bizalmi deficitet

56 Jaffrelot, Christophe: *The Hindu Nationalist Movement in India*. Columbia University Press, 1996.

57 *End the Ambivalence*. *The Hindu*, 2015. 02. 03.

58 *The Hindutva Rate of Growth*. Narendra Modi Finds His Economic Ambitions Jeopardised by His Party's Ideology. *The Economist*, 2015. 01. 17.

59 Mohan, C. Raja: Held back by Hindutva. *The Indian Express*, 2014. 12. 13.

idézne elő a szubkontinens nem hindu többségű országaival, valamint a Közel-Kelet, a Perzsa- (Arab-) öböl és Délkelet-Ázsia muszlim államaival fenntartott viszonyban. Narendra Modi diplomáciájában az indiai *soft power* (az ország gazdag civilizációs örökségtől, kulturális kisugárzásától, intellektuális potenciáljától kezdve egészen a jógáig és Bollywoodig) hangsúlyos szerepet hivatott játszani.⁶⁰ A disszonáns elemek előtérbe kerülése előnytelenül árnyalná a demokratikus, toleráns, kulturálisan plurális és vallásilag sokszínű India imázsát, ami az ország külső kapcsolódásaiban és megítélésében – a politikai szférában és a nemzetközi közvéleményben egyaránt – differenciáltabb helyzetet teremtene.

India saját belső ellentmondásait fel nem oldva fejlődik tovább. A külső szemlélő által azonosított ellentmondások gyakran elterelhetik a figyelmet az ország gazdasági fejlődésében és globális hatalmi tényezővé válásában rejlő kétségtelen ígéretéről. Henry Kissinger legújabb könyvében nyitva hagyja az India előtt álló fejlődési és stratégiai opciókat: „Bármilyen irányban is alakuljanak a dolgok, India a huszonegyedik századi rendszer egyik pillére lesz: földrajzi fekvése, erőforrásai, vezetésének hagyományosan magas minősége alapot teremtenek ahhoz, hogy nélkülözhetetlen tényező legyen azon régiók és világrend-koncepciók stratégiai és ideológiai evolúciójának alakításában, amelyeknek a találkozási pontjában helyezkedik el.”⁶¹

60 Martin, Peter: *Yoga Diplomacy. Narendra Modi's Soft Power Strategy. Foreign Affairs*, 2015. 01. 25.

61 Kissinger, Henry: i. m. 208. o.